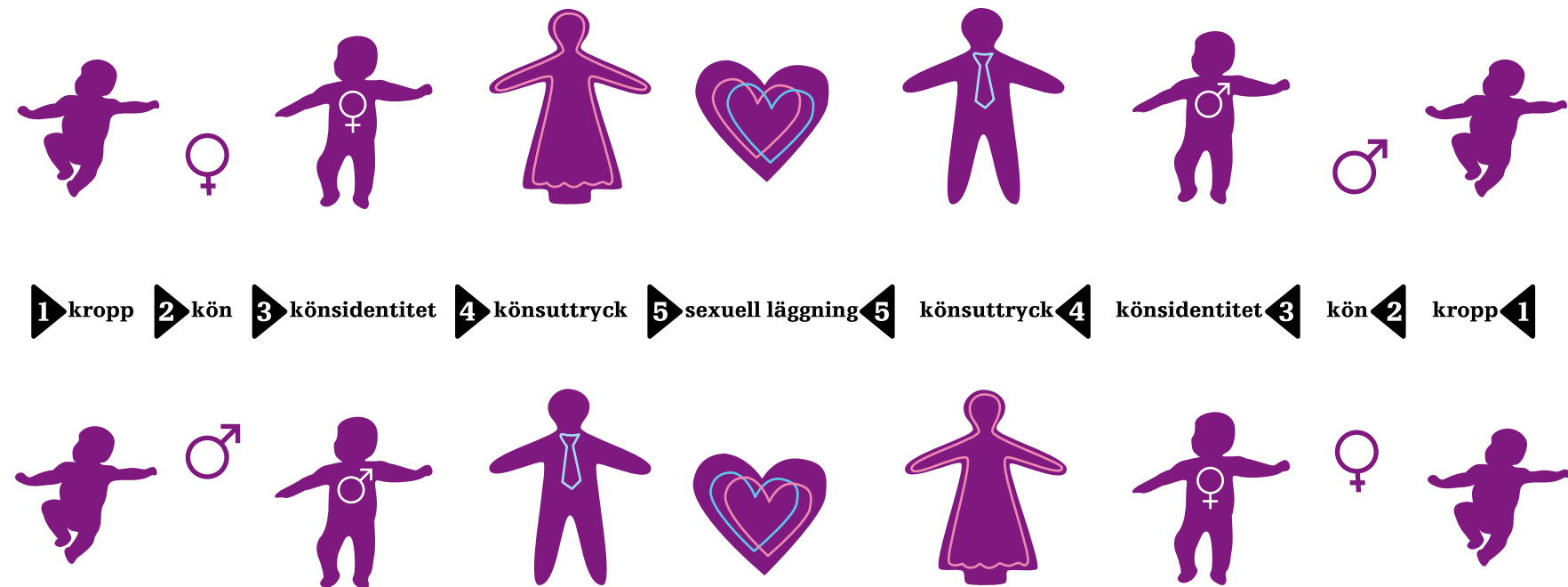

BRYT!

**ett metodmaterial om normer i allmänhet
och heteronormen i synnerhet**

Forum för levande historia
RFSL Ungdom

Schemat illustrerar vad heteronormen ser som önskvärt och därför privilegierar.

Schemat utgår från motsatspar. Tjejer och killar, homo och hetero och så vidare. Enligt heteronormen får gränserna för vad som är en tjej respektive kille inte bli otydliga, utan det är viktigt att de som kategorier är stabila och hålls isär från varandra förutom i samlivet.

- Allt startar med att vi föds. Vi har kroppar.
- Bebiskropparna kan enligt heteronormen förstås på ett av två sätt, antingen som flickbebisar eller pojkbabisar. Vi får med andra ord ett kön.
- För de flesta av oss rullar nog livet på utan att man funderar över vilken könsidentitet man har. Något som också kan kallas självupplevt kön.
- Precis som med könet och könsidentiteten föreslår heteronormen att ett visst könsuttryck ska höra ihop med en viss kropp. Könsuttryck är sådant som till exempel kroppsspråk, röstläge, frisyr och kläder.
- Heteronormen säger också till oss vem vi ska bli kär i och attraherad av. Något man vanligen kallar sexuell läggning.

Schema över heteronormen

Ordlista, fortsättning

Heterosexuell en person som är sexuellt och/eller känslomässigt intresserad av det motsatta könet.

Homofobi en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor. Homofobin överlappar ibland transfobin.

Homosexuell en person som är sexuellt och/eller känslomässigt intresserad av personer av samma kön.

Hbt-personer samlingsbeteckning för homo-, bisexuella och transpersoner.

Identitet en människas uppfattning om vem hon är, något som påverkas av andras uppfattning om vem hon är.

Intergenderperson en person som definierar sig som att befinna sig mellan, i båda, eller bortom de traditionella könen. Detta är en könsidentitet.

Intersektionalitet ett perspektiv som tittar på hur olika maktordningar är sammanflätade med varandra och hur olika identiteter skapas som resultat av till exempel ras/etnicitet, kön, sexualitet, funktionsduglighet och ålder.

Intersexuell en person som har oklart kön utifrån könsorganens uppbyggnad eller kromosomuppsättningen. Ett stort antal olika tillstånd och diagnoser samlas under detta begrepp som är ett biologiskt syndrom.

Jämställdhet jämlikhet mellan kvinnor och män, att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter i samhället.

Kategorisering att placera in människor i kategorier utifrån någon eller några gemensamma kännetecken.

Könsmaktssordning ett sätt att ordna samhället så att män som grupp är överordnade kvinnor som grupp. Enligt de flesta feminister en beskrivning som stämmer in på så gott som alla samhällen.

Könsuttryck betyder att genom till exempel kläder och kroppsspråk uttrycka kön.

Lesbisk homosexuell tjej.

Mentalt kön/könsidentitet en persons självidentifierade, självupplevda kön.

MTF förkortning av »Male to Female« = »man till kvinna«. Första bokstaven anger vilket biologiskt kön en person har/hade och sista bokstaven anger det kön personen identifierar sig med.

Norm accepterade regler för önskvärt beteende och utseende som ofta skapar hierarkiskt ordnade grupper i samhället.

Pansexuell person som kan vara sexuellt och känslomässigt intresserad av »alla« eller »vem som helst«. Av vissa ansett som en »egen« sexuell läggning och av andra som bisexualitet i bredare form där många säger sig vara intresserade av »personligheten och inte könet«.

Patriarkat/manssamhälle ett samhälle där män värderas högre än kvinnor, och tilldelas mer resurser och makt än kvinnor.

Polygam person som har sex- och/eller kärleksrelationer med fler än en person i taget.

Queer kan dels vara ett perspektiv på samhället där köns- och sexualitets-normer ifrågasätts och dels en identitet där personen försöker eftersträva att inga sådana normer ska vara hindrande för det egna livet.

Rasifiera ordet används för att betona att rasism handlar om att människor (till exempel vita med svensk bakgrund) tillskriver andra människor (som inte anses vita med svensk bakgrund) biologiska och kulturella kännetecken de själva inte har. De »andra« anses annorlunda på olika sätt. Detta skapar rasifierade grupper som får en sämre position i samhället.

Rasism en inställning att människor med visst ursprung är mindre värda. Leder till diskriminering.

Sexism konsekvensen av att samhället är ojämnt – att kvinnor är underordnade män, och alltså diskrimineras.

Sexuell läggning det begrepp som ofta används för att gruppera människor utifrån vem de har förmågan att bli kära i och/eller attraherade av; hetero-, homo- och bisexuell.

Trakasserier utsätta någon/några för kränkande handlingar.

Transfobi en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle som ger uttryck för en starkt negativ syn på transpersoner eller på sådant som avviker från normer för kön. Transfobin överlappar ibland homofobin.

Transgenderperson/transgenderist en person som mer eller mindre konstant lever i det »motsatta könets« roll utan att förändra sin kropp på kirurgisk eller hormonell väg. Kan också vara en person som har en identitet som det »motsatta« könet men väljer att inte manifestera denna i sitt utseende eller beteende.

Transsexuell en person som upplever sig vara av motsatt kön än sitt biologiska. Är en medicinsk diagnos och kan vara ett sätt att identifiera sig. En person vars kropp och könsidentitet inte går ihop, och därför önskar personen rätta till kroppen med hormonterapi och kirurgi.

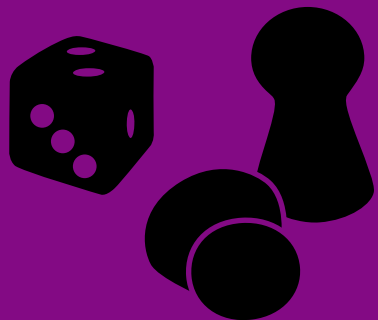
Transperson ett samlingsbegrepp som avser individer vars könsidentitet och/eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerades för dem vid födseln. I begreppet ingår vanligtvis dragqueens, dragkings, intersexuella, transgenderpersoner, transsexuella, intergenderpersoner och transvestiter. Detta har ingenting med sexuell läggning att göra.

Transvestit en person som tidvis, ofta eller alltid iklär sig eller använder sig av det motsatta könets kläder och/eller andra attribut.

BRYT!

**ett metodmaterial om normer i allmänhet
och heteronormen i synnerhet**

Forum för levande historia
RFSL Ungdom

Projektledare: Jorun Kugelberg och Ulrika Westerlund,
Forum för levande historia och Mika Nielsen, RFSL Ungdom

Pedagogisk ledare: Sandra Dahlén

Projektmedarbetare och författare: Mika Nielsen

Pedagogisk rådgivare: Gunilla Edemo

Textredaktörer: Stefan Nordberg och Joakim Rindå

Arbetsgrupp:

Maria Ahlsdotter, RFSL Stockholm

Victor Bernhardt, RFSU och queerteatergruppen KUNO

Kristina Börjeson, LSU

Marie Carlsson, RFSL Stockholm

Sandra Dahlén, konsult och utbildare i frågor som rör sexualitet och genus

Petter Forkstam, Röda korsets ungdomsförbund

Jonna Laurin, Friends

Maria Lindberg, skolinformator för RFSL Stockholm och kursledare vid

Stockholms improvisationsteater

Mika Nielsen, RFSL Ungdom

Ola Nilsson, Röda korsets ungdomsförbund

I detta material ingår även metoder från:

Någonstans går gränsen. En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv, av Gunilla Edemo och Joakim Rindå för

RFSL Stockholm, www.nagonstansgargransen.com

MOD, Mångfald och Dialog, www.mod.nu

Forum för levande historias projekt *Gränser* och *Reflex*

Foto:

Jeanette Andersson (sidan 11).

Från Pressens Bild: Harry Giglio (14), Don Ayotte (20), Patryce Bak (22),

Janet Fekete (23), Eric Bean (24), C Hemmerich (25), Jim McGuire (26),

Michael Price (27), Gunnar Ask (49), Fredrik Persson (49).

Från Scanpix: Nils-Johan Norenlin (13), Bartomeu Amengual (16),

Doug Scott (18), Lucianne Pashley (19), Tanya Constantine (21).

Det här är ett material från Forum för levande historia och RFSL Ungdom.

www.levandehistoria.se

www.rfslungdom.se

ISBN 91-976073-0-4

ISBN 978-91-976073-0-8

Innehåll

4 Inledning

6 Att leda grupper: före, under, efter

8 Heteronorm, så funkar det!

9 Gissa heterot

10 Ramarna

15 Vem tar vem?

17 Vad gör de?

28 Det är utsidan som räknas

29 Vilken osynlig lapp sätter andra på dig?

32 Poängjakten

37 Juryn

38 Vi mot dem

39 Kortspelet

41 Jag tolererar dig

43 Om man inte vill säga »tack«

47 Extremt!

48 Samtal om högerextremism och samhällets människosyn

52 Samtal om reklam

56 Expedition Verklighet

57 Två berättelser

69 Vad står det i tidningen?

70 Samtal om mediebilden av hbt-personer

77 Att gå vidare

78 Checklista

80 Ordlista

Inledning

Bryt! handlar om normer.

Med normer menas alla omgivande idéer, regler och föreställningar som formar oss som människor. Vi är ständigt omgivna av normer som berättar vad vi får känna, tycka och uttrycka. De flesta anpassar vi oss till utan att tänka på det. Andra normer vet vi att vi då och då eller ständigt bryter mot. Få höjer på ögonbrynen när Anna berättar om sin nya pojkvän eller när Muhammed kommer i slips och kostym till skolavslutningen, de följer normerna. Men om Anna istället berättar om sin nya flickvän? Eller om Muhammed väljer en klänning då han ska göra sig fin till festen? Med små förändringar blir de båda normbrytare som går mot reglerna för hur en tjej respektive en kille ska vara.

Tittar vi bakåt i historien ser vi att normer förändras. Idag är det inget problem att som tjej bära långbyxor, något som tidigare i historien var helt tabu. Genom historien kan man konstatera att normer överallt och i alla tider har spelat en grundläggande roll för diskriminering genom att människor grupperas i de som godkänns enligt idealet och de som hamnar utanför. Egentligen är det alltså normer som både gjorde det möjligt att länge utestänga kvinnor från universiteten, och som låg till grund för att det skapades fler och fler regler kring vad judar fick och inte fick göra i 1930-talets Tyskland.

En norm som finns idag är till exempel föreställningen att tjejer ska bli kära i killar och killar i tjejer. En annan att man bara kan vara tjej eller kille och inget annat. Om en person bryter mot denna norm så riskerar han eller hon att straffas med glåpord eller trakasserier.

I det här materialet tittar vi på hur normer formar värderingar och därmed vår vardag. Genom olika övningar ser vi på hur normer diskriminerar alla som inte passar in. Normsystemen är många och hänger ofta samman. Rasism, sexism och homofobi är alla exempel på förtryckande åsikter som grundar sig i normer. I övningarna ser vi också hur olika normer påverkar varandra.

Den egna organisationen

I allt föreningsarbete är det viktigt att titta på de strukturer som finns i den egna organisationen. Kan det vara så att människor blir diskriminerade? Väger vissa människors ord tyngre än andras? Vem eller vilka sätter reglerna för vad som gäller? Vad anses rätt och fel, normalt och onormalt?

För den som passar in i normerna kan det vara svårt att förstå hur de fungerar. Kanske tvivlar personen på att normer över huvud taget finns. För att förstå hur utanförskap och diskriminering skapas är det därför viktigt att lyssna till de som har egna erfarenheter av att inte passa in.

Det är viktigt att ungdomsorganisationer arbetar mot diskriminerande normer eftersom man annars riskerar att gynna vissa grupper före andra. I ett större perspektiv är dessutom Sveriges ungdomsorganisationer i sig viktiga då de påverkar samhället genom att göra sina röster hörda och tycka till i olika frågor. Många föreningsaktiva går också vidare till positioner med stort inflytande i samhället. Vad dessa personer har för normer och värderingar påverkar alltså samhället i stort.

Även om vi själva ser problem med samhällets normer är det ändå troligt att vi samtidigt hjälper till att skapa dessa normer. Det sker ofta genom att belöna vissa sätt att vara på och bestraffa andra, beroende på om beteendet, utseendet eller något annat följer eller inte följer normens regler. Fnissningar, skämt och kommentarer om sådant vi tycker är konstigt är sätt att markera vad vi tycker är annorlunda. Liksom uppmuntran och intresse inför det som vi accepterar eller uppskattar.

I de första metoderna i *Bryt!* undersöker vi vad normer är och hur vi delar in människor i olika grupper med hjälp av dem. Efter det tittar vi, genom andra metoder och övningar, på vilka olika konsekvenser normer får i det dagliga livet, både historiskt och nutida. Materialet avslutas med en checklista och en ordlista.

Att leda grupper: före, under, efter

Ta gärna hjälp av varandra när ni ska genomföra övningarna i detta häfte. Det är alltid lättare att få syn på vad som händer i gruppen om man hjälps åt. Du som leder övningarna bör ha erfarenhet av liknande arbete. Som ledare är det också viktigt att du funderat kring dina egna värderingar innan övningarna sätter igång. Annars finns en risk att du leder diskussionerna utifrån sådant som du själv har behov att prata om. Om möjligt är det bra att gå igenom eller testa övningarna i en mindre grupp först, för att få syn på vilken typ av tankar som kan komma upp.

Allra först i materialet finns ett schema som förklarar hur kön kan förstås och hur kön hänger ihop med sexuell läggning. Använd gärna detta schema för att ge en introduktion till gruppen om hur man kan se på kön och sexuell läggning.

Anpassa övningarnas nivå till gruppen och inled övningen först när du känner dig trygg och redo. Fundera också igenom ditt eget syfte med övningen innan du sätter igång. Påminn dig om att det är du som ledare som styr. Genom rätt följdfrågor väljer du den väg som samtalet ska ta.

Förhoppningen med övningarna är att de ska väcka lust och nyfikenhet. Trots det kan de skapa reaktioner som inte enbart är positiva. Det kan till exempel kännas ovant för deltagare som lever i enlighet med normen och inte tidigare tänkt så mycket på det. Att synliggöra de privilegier som kommer av att följa normen kan dessutom kännas hotfullt. Och för den som inte lever enligt normens regler kan det vara jobbigt att påminnas om vilka nackdelar som följer. Men låt dig inte skrämmas av de reaktioner som kan komma upp på vägen utan prata istället om dem. Varifrån kommer reaktionerna? Är det rädslor för det annorlunda eller är tanken på att förlora makt och status jobbig? Vinsten med att prata om de normer som omger oss är att både gruppen och de individer som ingår i denna stärks till större trygghet och ökad förståelse för människors olikheter.

Fundera redan innan du börjar med övningarna kring hur du vill hantera olika situationer som kan dyka upp. För en bra process krävs en trygg, tillåtande stämning. Rädslor och aggressivitet blockerar möjligheten till ett bra samtal och det är du som ledare som bestämmer var gränsen ska gå för vad som får sägas. Hur vill du reagera om det kommer homofoba, rasistiska eller sexistiska reaktioner? Hur vill du hantera kränkningarna hos de som drabbas? Hur är det möjligt att både ha »högt i tak« i samtalen och samtidigt förhindra att metodövningarna blir tillfällen för enskilda deltagare att trakassera andra?

Meningen med *Bryt!* är att ni ska ifrågasätta era egna normer och värderingar. Koppla därför övningarna till hur det ser ut i den egna organisationen, försök att hitta konkreta exempel. Vilka normer har vi i vår organisation? Vilka syns i organisationens material? Vilka syns inte? Hur går snacket? Vilka uttalade regler finns hos er? Vilka regler finns utan att vara formulerade? Vilka grupper har bäst position inom organisationen? Formulera fler frågor som angår din förening och låt alla ingå i samtalet.

Oavsett hur många av metoderna ni genomför så kan det vara en bra idé att ni som avslutning sätter er ner och summerar tankarna om den egna organisationen och funderar på hur ni konkret kan arbeta med frågorna. Dela gärna in en större grupp i mindre grupper och diskutera följande:

► Hur kan ni i er organisation konkret arbeta mot heteronormen i organisationen?

► Hur kan ni agera vid direkt homofobi – både som omedelbart utsatt och som vittne?

För sedan samman hela gruppen igen och gör en lista på de konkreta förslag som grupperna kommit på.

Lycka till!

Heteronorm, så funkar det!

Heteronormen är en av de starkaste och mest grundläggande normerna i samhället. Den kan beskrivas som de förväntningar som finns på hur tjejer respektive killar ska vara, att det bara är möjligt att vara antingen kille eller tjej, samt att det »naturliga« är att som tjej bli kär i och attraherad av killar och tvärtom.

Det här kapitlet innehåller metoder för att börja få syn på och fundera kring vad heteronormen är och hur den formar vårt sätt att tänka.

Övning: Gissa heterot

Den här övningen handlar om att få syn på sina egna och samhällets föreställningar och »regler« kring heterosexualitet. Vanligtvis är det personer som bryter mot de här reglerna – till exempel homosexuella – som blir utpekade och diskuterade. Men här är poängen att fokusera normen, det vill säga det vi vanligtvis tar för givet.

Material

- Σ Kopior av bilderna på sidorna 11, 13, 14, 16, 18–27
- Σ Whiteboardtavla/blädderblock
- Σ Whiteboardpenna/spritpenna

Lägg ut bilderna på ett stort bord eller på golvet så att alla kan se. Låt deltagarna titta på bilderna en stund. Be dem sedan att välja ut en bild var där personen ser ut att vara heterosexuell. Gå igenom de valda bilderna en i taget och låt den som valt bilden förklara vilka kriterier man har gått på.

Summera bildvalen genom att skriva en lista, som alla ser, på de kriterier deltagarna ställt upp när de valt ut bilderna. Fortsätt genom att ställa frågorna:

- ▶ Hur spelar föreställningar om kvinnligt och manligt in?
- ▶ Ser vi olika på människor beroende på vad de verkar ha för etniskt ursprung?

Se upp!

När vi pratar om heterosexualitet, glider samtalet ofta över på bi- eller homosexualitet istället. Konsekvensen är att heteronormen inte synliggörs, den bara är. Tänk då på att heteronormen formas av att prata om det som inte »passar in«. Till exempel innehåller en kommentar som »bögar är fjolliga« påståendet att heterosexuella killar är någonting annat än fjolliga. Var därför vaksam och påpeka detta om det händer. Stanna upp om du märker att samtalet är på väg att handla om de som bryter mot normen istället för om normen själv. Diskutera gärna med gruppen varför detta händer. Arbeta sedan vidare och kom ihåg att det är heteronormen som undersöks.

Det är även lätt hänt att deltagarna slår fast sanningar om personer på bilderna, till exempel att en person inte får vara homosexuell i sin etniska grupp och därför måste vara heterosexuell. Poängtera då att det är våra egna föreställningar vi arbetar med och inte sanningar.

Övning: Ramarna

I vårt samhälle har vi mer eller mindre uttalade regler för hur man ska vara som tjej eller kille. Man kan säga att det är två ramar som alla ska passa in i. Antingen ska man vara i kill- och mansramen där manlighet finns eller så ska man vara i tjej- och kvinnoramens där kvinnlighet finns.

Ramarna är en metod för att få syn på hur de här reglerna ser ut och hur de hänger ihop med regler kring etnicitet och sexualitet. En viktig del av metoden handlar om att fundera på vilken roll allt detta spelar för vilken makt och status man får.

Material

- ⇒ Två ramar med innermått på cirka 1 meter x 1,30 meter
- ⇒ Post it-lappar
- ⇒ Spritpenna
- ⇒ Ett 20-tal bilder på människor, dels kopierade från det här materialet, dels till exempel urklippa ur tidningar

Brainstorming

Berätta om våra samhällsramar för kön och placera ramarna bredvid varandra så att alla ser.

Be deltagarna brainstorma om ramarna: Vad anses manligt? Hur ska killar och män vara och se ut i vårt samhälle? Vad anses kvinnligt? Hur ska tjejer och kvinnor vara i vårt samhälle? Poängtera att det handlar om vad som allmänt anses vara kvinnligt och manligt, inte vad man själv personligen tycker. Ta en ram i taget. Skriv upp det som sägs på post it-lappar och placera in dem innanför ramen.

Reflektioner

Be deltagarna att två och två fundera en stund över det som står i ramarna. Vad tänker man när man ser alla orden? Vad tänker man kring ramarna?

Gå sedan igenom några av reflektionerna och diskutera i grupp. Lägg gärna till några poänger om de inte kommer upp, till exempel; att ingen egentligen passar in i ramarna, att alla har svårt att leva upp till dem, att alla på olika sätt spränger ramarna, att killramen kan placeras högre upp än tjejramen då manlighet och killar värderas högre i vårt samhälle än tjejer och kvinnlighet samt att det finns en sak som är gemensam för kvinnligt och manligt: båda handlar om heterosexualitet. I vårt samhälle antas såväl en manlig man som en kvinnlig kvinna vara heterosexuell.

Be deltagarna att återigen fundera två och två. Vad händer om någon går utanför ramarna för mycket eller på fel sätt? Vad händer till exempel om

en tjej tar mycket plats eller om en kille är väldigt känslig? Vad händer om man inte kan se om en person är kille eller tjej? Eller om en person är homosexuell? Vad kan hända inom den organisation där man är aktiv?

Diskutera sedan i helgrupp vilken sorts bestraffningar som personer utanför ramarna kan utsättas för. Det kan handla om allt från skämt till våld.

Hierarkier

Lägg ut bilderna på ett stort bord eller golvet. Låt var och en välja en bild som ska placeras i relation till ramarna. Är personen på bilden mitt i ramen, på gränsen eller kanske utanför? Låt var och en placera sin bild och motivera varför.

Be sedan deltagarna att fundera kring hierarkier. Det finns olika sätt att vara manlig och kvinnlig på och vi bedöms olika beroende på vilken man, kvinna eller person vi är. Placera bilderna i/utanför ramarna efter vilken position kvinnligheterna och manligheterna har i samhället.

Det kan vara svårt att tänka i makt och hierarkier. Följande exempel på frågor kan vara en hjälp på vägen:

Vem anses normal? Vem får nog vara med och fatta viktiga beslut i samhället? Vem ligger bra till när hon eller han söker jobb? Vem kommer långt fram i kön när hon eller han söker bostad? Vilka buntas ihop som en grupp som har särskilda egenskaper? Vilka buntas nästan aldrig ihop?

Placera tillsammans bilderna utifrån hierarkierna. Några bilder hamnar högt upp i ramen och några kommer långt ner eller utanför. Diskutera vilka egenskaper (av de man kan se på bilden) det är som avgör om man hamnar högt upp eller långt ner i ramen/samhället.

Be även deltagarna att fundera kring var bilderna skulle placeras om gruppen visste mer om personerna på bilden. Var skulle till exempel den vite mannen i kostym placeras om det framkom att han är böj? Var skulle den vita tjejen med smink placeras om det framkom att hon är transsexuell? Om den mörkhyade tjejen i sportkläder är adopterad? Och så vidare.

Avslut

Låt deltagarna fundera över hur det ser ut i den egna organisationen. Hur ser hierarkin ut? Vem är normen? Vem syns i organisationens material? Vem får höga poster? Vilka känner sig välkomna i organisationen? Vilken grupp/vilka grupper stannar kvar länge i organisationen?

Övning: Vem tar vem?

När vi tänker på vilka som är kärlekspar och vilka som skulle kunna vara det kan frågor om sexualitet ställas på sin spets. I den här övningen är tanken att osynliga regler och gränser kring sexualitet, kopplat till kön och etnicitet, ska bli tydliga.

Material

⇒ Samma bilder som i övningen »Ramarna«

Lägg ut bilderna så att alla kan se. Fråga deltagarna vem de tror är ihop med vem. Om man gissar, vilka skulle då kunna vara ett par? Låt gruppen fritt fundera på vilka de tycker verkar passa ihop. Gruppen behöver inte komma överens. Det är en bra grund för samtalet om många olika par föreslås.

Fortsätt med att be dem förklara sina val:

Varför har paren valts ut? På vilka kriterier har de valts ut? Hur kommer det sig att människor ofta bildar par inom sin kategori, till exempel vita svenskar med vita svenskar, medelklass med medelklass?

Varför är det oftast just par som bildas och inte relationer där fler än två lever tillsammans?

Se upp!

Det är viktigt att samtalet inte fokuserar på vad enskilda personer i gruppen tycker är normalt eller inte, eller hur man själv ser på olika grupper. Du som samtalsledare får då poängtera att vi alla har olika föreställningar, att det är viktigt att ifrågasätta dem och att vi nu ska diskutera vad som *anses* normalt i samhället idag eller hur man ser på olika grupper i samhället i stort.

om
ni vill
fortsätta

Övning: Vad gör de?

Det här är en möjlig fortsättning på Vem tar vem? och handlar om många av heteronormens alla regler om vem man ska vara och vad man ska göra för att riktigt leva upp till idealet. Räcker det med att vara heterosexuell för att anses »normal«?

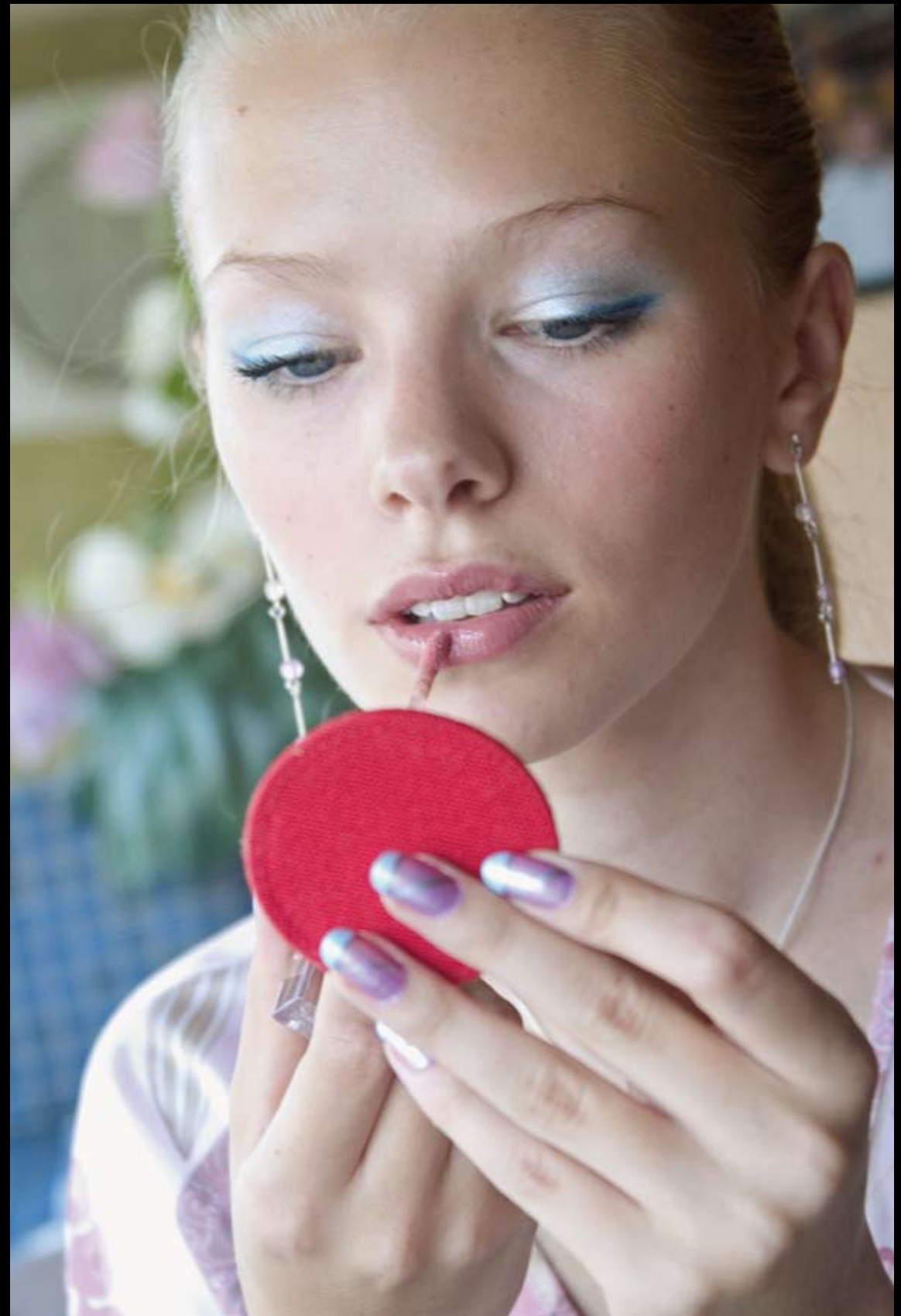
Material

- Σ Papper och pennor till alla deltagare
- Σ Bilderna från förra övningen

Låt var och en välja ett par från föregående uppgift och fundera vidare kring detta. Instruera deltagarna att först tyst var och en för sig fundera och anteckna. Tänk er att det någonstans finns en detaljerad instruktion för hur den perfekta parrelationen ser ut, enligt normerna. Just detta par följer normen till punkt och pricka. Be gruppen anteckna händelser i deras gemensamma liv, från att de möts första gången tills dess att de dör. Återsamlas efter en stund och be deltagarna redogöra för sina berättelser.

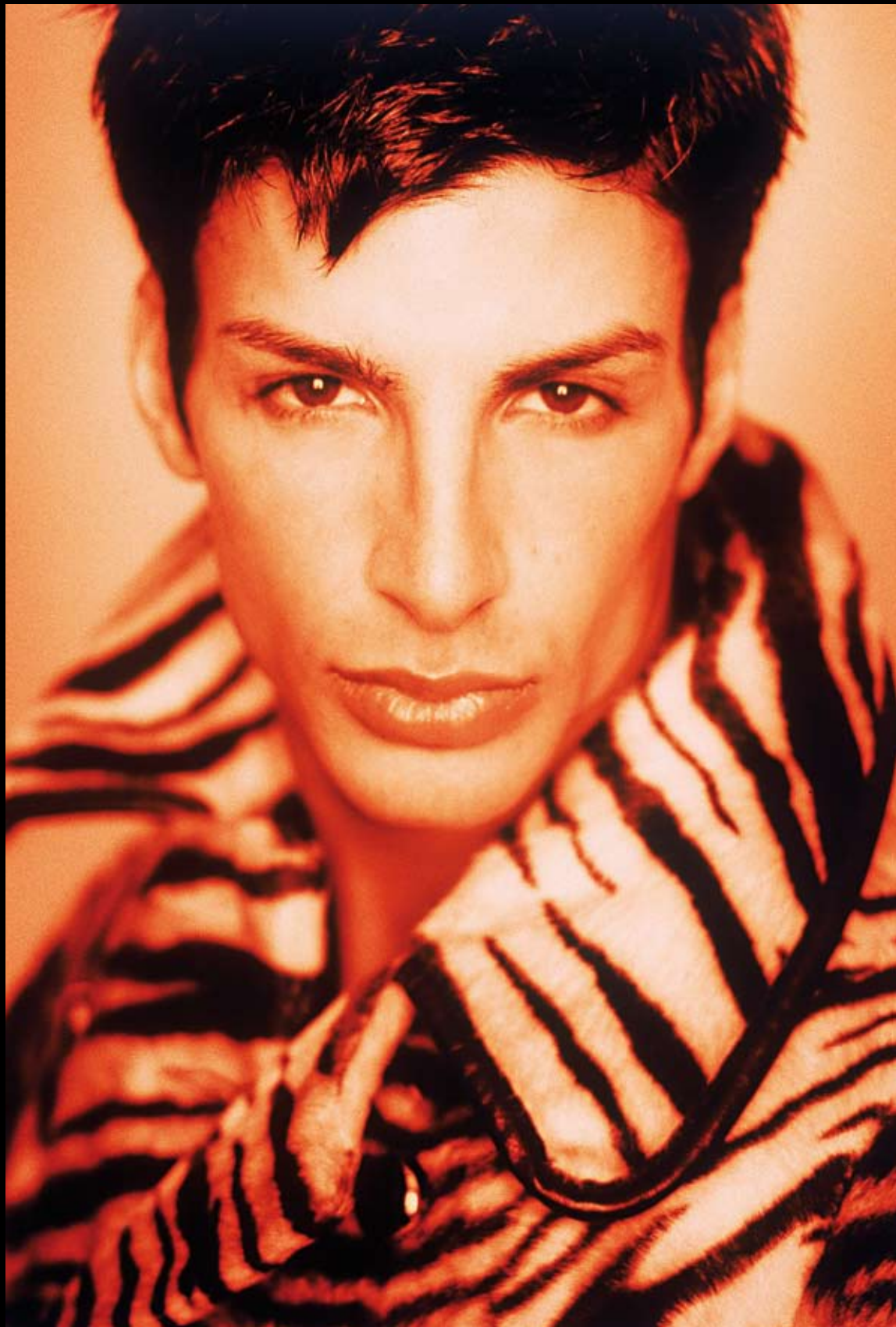
Avslut

Se om ni kan komma fram till en gemensam historia som blir som ett »allmänmänskligt manus«. Hur lika eller olika idéer har man i gruppen om vad som är samhällets ideal för hur en parrelation ska se ut? Vilka saker är »måsten« och vilka är valmöjligheter i samhällets syn på en parrelation?

Det är utsidan som räknas

När vi ser en människa läser vi snabbt av vilka kategorier hon tillhör. Är det en kvinna eller man? Vilket land kommer hon ifrån? Även om vi inte alltid vill erkänna det så förväntar vi oss vissa egenskaper och beteenden av människor beroende på vilka grupper vi tänker att de tillhör.

De här metoderna handlar om vad vi ser och uppmärksammar hos varandra. Hur tänker vi när vi möter andra människor? Hur påverkar deras utseende och stil vår syn på dem som personer?

Övning: Vilken osynlig lapp sätter andra på dig?

Vi tillhör alla en massa olika grupper. En del väljer vi själva men vissa grupper placeras vi in i av andra utan att ha något att säga till om. Tanken med den här övningen är att man, genom att fundera kring vilka grupper man själv tillhör, kan bli mer medveten om hur man delar in andra i grupper och vad det får för effekter.

Material

- ⇒ Papperslappar i A4 eller A5-format. Det behövs nästan tre gånger så många lappar som deltagare.
- ⇒ Tuschpennor
- ⇒ Tejp
- ⇒ Eventuellt olika symboler, till exempel pins och märken, färdiga eller egentillverkade

Om lappar

Vi grupperar människor vi möter på olika sätt och ofta går det blixtnabbt. Vi är främst inställda på att registrera kön, ålder och etnicitet. Kön verkar vara det viktigaste och första som läses av. Om vi inte direkt kan avgöra kön så infinner sig vanligtvis en förvirring och ibland till och med ilska. När vi får en ny arbetskollega är ålder en av de första egenskaperna vi försöker räkna ut. Om vi hör ett ovanligt namn kopplar de flesta detta till tankar om en annan etnisk bakgrund än vår egen, och funderingar om vilken. Och så vidare. Vi har kategorier för att kunna förstå vår omvärld och för att vi ska känna oss trygga. Men det är också problematiskt med kategorier. Det har med hierarkier att göra. Grupperna är inte jämlika och vi får inte heller riktigt existera bortom dem utan vi får utstå generaliseringar utifrån den grupp vi sorteras in i av omgivningen.

Berätta för deltagarna om hur vi delar in människor i grupper, att vi sätter »lappar« på folk. Dessa lappar inrymmer en massa föreställningar om just den gruppen som lappen handlar om. Berätta gärna om Zanyar Adamis kolumn i *Metro*, »Det syns inte hur svensk jag är«, för att förtydliga tanken med lapparna. När Zanyar Adami kliver på nattbussen i Stockholm blir den enda passageraren rädd. Han har satt lappen »invandrarkille« på Zanyar och fyller den med en massa saker. Fråga gärna gruppen vad det står på Zanyars lapp som gör att passageraren blir rädd.

Det syns inte hur svensk jag är

Mallen för en svensk man har länge varit: lång, vit, blond och blåögd. Jag är kort, mörk, svarthårig och brunögd. Hade jag varit lite mörkare hade jag varit den exakta motsatsen till den svenske mannen. Men det går väl att fixa. Jag kan blondera håret och skaffa blåa linser. Undviker jag solen och låter bli att äta några dagar blir nog hudfärgen tillräckligt blek. Längden kan bli lite svårt att göra något åt men så är ju inte alla svenskar långa heller. Men jag trivs med hur jag ser ut. Jag har en naturlig solbränna som många svenskar spenderar timmar i solarium för att få. Jag gillar solen och självsvält har aldrig varit min grej. Det måste finnas enklare sätt. Allt annat är redan ordnat. Jag är uppväxt med »Björnes magasin« och »Pippi Långstrump«, har dansat runt midsommarstången, ätit blodpudding och har Tage Danielssons samlade verk i bokhyllan. Skulle jag bara se mer svensk ut skulle ingen misstänka mig för att vara något annat. På 1970-talet hade jag setts som utlänning. På 1990-talet blev jag invandrare. Nu börjar jag bli nysvensk. Håller trenden i sig blir jag svensk de närmaste decennierna. Mina svenska vänner säger till mig: »Men Zani, du är så svensk man kan bli.« När jag frågar om de hade sett mig som svensk om de inte känt mig och sett mig på gatan blir de tysta. De ärliga svarar nej. De artiga säger ja, men tänker nej.

Även om Sverige är ett tolerant land finns det en mental spärr hos de flesta. Kombinationen svart och svensk går inte ihop. Svart är fortfarande något främmande. Det man inte vet mycket om har man också mer fördomar mot. Men tar man bort främling från ordet främlingsfientlighet kommer också fientligheten att försvinna med. Tyvärr är det inte alla som tänker så långt. Till exempel den där kvällen för några år sedan då jag tog nattbussen hem. En ensam svensk kille i min ålder satt långt bak i bussen. Vi hade aldrig träffats

förut. När han fick syn på mig kurade han ihop sig. Rådslan i ögonen gick inte att ta miste på. Jag var dömd utan rättegång. Skyldig till att vara potentiell våldsman. Bevisgrund: Jag är mörk. Man har ju läst i tidningarna hur invandrarkillar härjar. Misshandlar och våldtar.

För tre år sedan var jag i London. Under tre dagar där kände jag mig mer hemma än jag någonsin gjort i Sverige. Människorna där var i alla möjliga former och färger. Det gick inte att peka ut den typiske engelsmannen. Jag smälte obemärkt in. Ingen misstänkte att jag var turist. Alla jag pratade med trodde att jag var engelsman och jag spelade med. Jag var en av dem. Ingen främling. Inga konstiga blickar. Ingen avvisning på krogarna. Men så har de också haft invandring i flera hundra år. Sverige kommer också komma dit en dag. Jag älskar Sverige och ser det som mitt land. Men jag tycker inte att svenskar är snyggare eller bättre än andra folk. Det är inte därför jag vill känna mig svensk. Jag skulle inte byta ut min kurdiska bakgrund mot något annat i världen. Jag vill bli sedd som svensk för att slippa diskriminering. Segregering. Utanförskap. Jag vill ha samma förutsättningar som min helsvenska klasskamrat. Vill inte känna att jag måste vara mycket duktigare än han för att ha en chans på arbetsmarknaden.

Men någonting har hänt med Sverige de senaste åren. Många som man tror är blonda bleker bara håret. Mallen för den svenske mannen passar inte riktigt in längre. Jag träffar på fler och fler mörkhåriga och brunögda svenskar. Varje sådan person jag stöter på får mig att känna mig lite mer svensk. När det inte längre är självklart att en mörkhårig inte är svensk passar även jag in i mallen. En vacker dag kanske jag kan bli sedd som bara människa – varken svensk eller invandrare. Till dess nöjer jag mig med att bli sedd som svensk. För jag känner mig svensk.

Zanyar Adami, chefredaktör Gringo

Egna lappar

Gå sedan vidare och berätta att ni nu ska fokusera på vilka lappar andra sätter på er. Be deltagarna att fundera på: Vilka lappar sätter folk på dem på stan, i skolan, i organisationen och så vidare? Vilka grupper blir de instoppade i? Det finns massvis med grupper. En del är små och andra stora, det kan vara allt från »tjej« till »plughäst«.

Dela ut lappar och pennor och be deltagarna att skriva ned två lappar som folk sätter på dem och samla sedan in de två lapparna från varje person.

Sätt upp lapparna på en vägg så alla ser. Välj en lapp i taget att samtala om. Sätt den på dig själv och låt deltagarna fundera: Vad inryms i den här lappen? Hur ser man på en person utifrån den här lappen? Vad läses in i ordet? Hur ser man på den gruppen ordet handlar om? Är det olika för tjejer och killar? Om det är svårt för gruppen att fylla lapparna med innebörd så återkoppla till Zanyars kolumn. Om ni gjort övningen med ramarna kan man också återkoppla till den.

Fråga vidare:

► Är det en positiv eller negativ lapp? Hur blir man bemött och behandlad utifrån lappen?

► Vilka lappar är snäva och vilka kan handla om nästan vad som helst? Detta kan bli tydligt om man jämför lappar. Till exempel inrymmer lappen »svensk« så mycket fler och dessutom mer positiva saker jämfört med lappen »invandrare«.

► Vilka lappar sätter man nästan aldrig på folk? Hur ofta får folk lappen »heterosexuell« eller lappen »vit«? Vad beror det på?

För att tydliggöra frågorna kan det till exempel vara effektivt att berätta om hur gruppvåldtäkter skildrats i tidningar och tv. När det skedde en våldtäkt i den »invandrartäta« Stockholmsförorten Rissne åkte journalister till »invandrartäta områden« och frågade unga pojkar om deras syn på tjejer och sexualitet. När det skedde en våldtäkt på Cypern av »svenska« killar var det ingen journalist som åkte till »helsvenska« områden och frågade unga killar hur de såg på tjejer och sex. Man tänkte sig inte att det hade med saken att göra. »Invandrarkille« är en lapp och man tänker sig att de som har den lappen gör saker bara på grund av den lappen. Men »svensk kille« är inte en lapp som brukar användas i Sverige, eftersom vi här lätt tänker att svenska killar är olika och att de inte gör saker just för att de är svenska.

Frivilliga och ofrivilliga lappar

Vissa lappar väljer man själv. En tjej som sminkar sig gör sig tjejig och sätter på sig en »tjejlapp«. En person kan sätta på sig en regnbågsflagga för att visa att man tillhör hbt-gruppen. Andra lappar kan man inte välja. Är man mörkhyad i Sverige eller »feminin« som kille så sätter andra lappar på en som man själv inte har valt. Människor kan också tvingas att bära synliga lappar, som i fånglägren under Förintelsen då judar fick bära gul stjärna och homosexuella män fick bära rosa triangel.

För att tydliggöra olika »lappar« under arbetet med metoden kan det vara bra att ha med sig flera olika märken och symboler; en regnbågsflagga, ett kristet kors, en politisk knapp, en gul davidsstjärna i tyg, en rosa triangel i tyg och så vidare. Ta med färdiga och gör egna.

Låt sedan deltagarna fundera över likheter och olikheter i frivilliga och ofrivilliga lappar. Det kan även vara intressant att fundera över lappar historiskt. Har de förändrats?

Avslut

Be gruppen att fundera kring vad som kan vara bra och dåligt med lappar.

Övning: Poängjakten

Poängjakten är en metod för att få syn på hur vi läser av utseendet hos människor runt omkring oss och sorterar in dem i fack. Genom att deltagarna får leta efter vissa grupper så ställs frågor om vilka det är som syns i vårt samhälle och vilka som osynliggörs. Att vissa syns mer än andra i medierna och ute på gatan handlar dels om hierarkier, men också vilka vi förväntar oss att vi ska se.

Material

- Σ> Kopior av listan på personer som ska hittas, sidan 35
- Σ> Whiteboard/blädderblock
- Σ> Whiteboardpenna/spritpena
- Σ> Pennor till deltagarna

Berätta för gruppen att de kommer att delas in i lag för att göra en poängjakt. Det gäller att samla så många poäng som möjligt genom att hitta så mycket som möjligt av det som står på lappen. På lappen gör man noteringar om vad och hur man hittat poängen så man senare minns vad och hur det är hittat. Berätta även om reglerna här nedan. Deltagarna delas in tre och tre och får 60 minuter på sig att samla poäng.

Regler

»Det står varje grupp fritt att lösa uppgiften hur de vill. Bara fantasin sätter gränser för hur poängen kan hittas!

»Om en grupp väljer att fråga människor om något är det viktigt att kort berätta vad det gäller och först fråga dem om det är ok att ställa frågor. Då har personen chans att säga nej om hon eller han inte vill svara på personliga frågor.

»Om en grupp vill lösa uppgiften genom att fråga personer om deras sexuella läggning, så är det lämpligt att hålla sig till denna regel: fråga endast om de hör till normen, fråga dem inte om de avviker från normen. Till exempel: »anser du dig vara heterosexuell?« I vårt samhälle betraktas det inte som konstigt och fel att vara heterosexuell, därför är det sällan människor får frågan om de är heterosexuella. Homo- och bisexuella personer anses däremot vara annorlunda och är därför ofta utpekade, ifrågasatta och får svara på frågor. Det är onödigt att riskera att utsätta någon som inte tillhör heteronormen för att känna sig ifrågasatt ännu en gång och det är mer tankeväckande att vända på perspektivet.

Frågan »anser du dig vara heterosexuell?« signalerar att heterosexualitet inte är självklart. Som homo- eller bisexuell kan det kännas bekräftande att frågan formuleras så (precis som det för en homo- eller bisexuell förälder skulle kännas skönt att som omväxling få läsa en tidningsrubrik av typen »Bör heterosexuella få skaffa barn?«). Som heterosexuell kanske man kan känna sig ifrågasatt av den formuleringen, men det är inte så farligt eftersom heterosexuella har ett helt samhälle runt sig som bekräftar den heterosexuella identiteten. Men som sagt är det inte nödvändigt att fråga över huvud taget. Det går att lösa uppgiften på många sätt.

Återsamling och statistik

När grupperna är tillbaka är första steget att göra »statistik« utifrån vad grupperna har samlat in. Hur många har hittat en svensk tjej som ser tjejig ut? En person som har tjejkropp men inte känner sig som tjej? Och så vidare. Skriv upp statistiken så att den blir tydlig.

Gå sedan vidare med att fråga deltagarna kring kriterierna för det som hittats. Hur har man bestämt vem som är en svensk person? Vem som är en person med utländsk bakgrund? Vem som är heterosexuell? Vad är det att vara manlig? Och så vidare. Möjliggör för olika synsätt och lösningar att komma fram och låt deltagarna fundera högt över egna föreställningar och svårigheter med att stoppa in folk i grupper.

Se upp!

Här kan en diskussion uppstå huruvida det är rätt att fråga folk om de är heterosexuella. Då är det viktigt att fråga varför det skulle kunna upplevas som kränkande. Vidare är det viktigt att reflektera kring vad vi har bestämt i vårt samhälle att vi får fråga om, vad vi får registrera och vad vi inte får registrera, och på vilka grunder? Är det till exempel okej att fråga folk om de är kvinnor eller män? Kan det vara olika beroende på situation och om man tillhör en över- eller underordnad grupp? Viktigt är att du som ledare ser till så att tid finns till att slutföra övningen, även om intressanta diskussioner uppstår.

Hierarkier

Gå sedan vidare och låt deltagarna reflektera över normer och hierarkier. Fråga bland annat:
Vilka hittade ni först? Hur kommer det sig? Vad var svårt att hitta?
Vilka hittade ni inte alls? Är orsaken till att vissa är svåra att hitta att det knappt existerar, att de inte riktigt »får synas« eller att man bara inte ser vissa personer och företeelser trots att de finns där?

Avslut

Om det behövs kan det vara på sin plats med en summering av samtalen och poängletandet:
På vilka grunder grupperar vi människor? Vad finns det för synliga och osynliga kriterier?
Vilka grupper har bäst position i vårt samhälle? För att tydliggöra vad bra och dålig position kan handla om kan du ge exempel på att det handlar om allt från att ses som normal, till att få göra sin röst hörd i debatter eller inneha höga chefs- eller politikerposter.

Be sedan deltagarna fundera över hur det ser ut i den egna organisationen. Dela in gruppen i mindre grupper och be dem reflektera över poänglistan. Vilka finns i organisationen? Vilka syns i organisationens material? Vilka har höga poster inom organisationen och vilka har låga? Hur går snacket? Vilka osynliga regler finns? Vilka osynliggörs och vilka är norm?

Dela gärna ut ett litet pris eller applådera den gruppen som hittat flest poäng.

NU ÄR DET POÄNGJAKT! NI SKA HITTA:

- En svensk tjej som ser tjejig ut
- En person som har en tjejkropp men inte känner sig som tjej
- En person som ser ut som både kille och tjej
- En ljushyad kille som ser manlig ut
- En kvinna som ser manlig ut
- Fem enskilda heterosexuella personer
- En mörkhyad homosexuell man
- En vit bisexuell kvinna
- En vit homosexuell person med makt
- En kvinna som inte ser ut att ha svensk bakgrund som är homosexuell
- En vit heterosexuell person med hög position i samhället
- En kvinna med utländsk bakgrund som har hög position i samhället
- En kvinna med svensk bakgrund som har hög position i samhället
- En man som ser svensk ut som har hög position i samhället

BESKRIV DIG SJÄLV MED TIO ORD!

☐ Öppen	☐ Korrekt	☐ Liberal
☐ Blyg	☐ Bög	☐ Moderat
☐ Osäker	☐ Hetero	☐ Fjolla
☐ Självsäker	☐ Flata	☐ Mesig
☐ Fattig	☐ Transa	☐ Kultursnobb
☐ Rik	☐ Kär	☐ Besserwisser
☐ Snål	☐ Oskuld	☐ Sportig
☐ Manlig	☐ Billig	☐ Scout
☐ Kvinnlig	☐ Estet	☐ Känslig
☐ Wannabe	☐ Framgångsrik	☐ Annorlunda
☐ Player	☐ Arbetslös	☐ Lajvare
☐ Ung	☐ Modig	☐ Skatаре
☐ Gammal	☐ Antirasist	☐ Bimbo
☐ Tonåring	☐ Rasist	☐ Syntare
☐ Medelålders	☐ Förälder	☐ Vegan
☐ Tråkig	☐ Normal	☐ Feminist
☐ Rolig	☐ Förort	☐ Pålitlig
☐ Intelligent	☐ Innerstad	☐ Macho
☐ Trendig	☐ Lantis	☐ Skötsam
☐ Svensk	☐ Snobb	☐ Troende
☐ Invandrare	☐ Copy-cat	☐ Icke-troende
☐ Blatte	☐ Pretto	☐ Muslim
☐ Arab	☐ Svartrockare	☐ Kristen
☐ Karriärist	☐ Miljövän	☐ New age
☐ Levande	☐ Vänsterpartist	☐ Kaxig
☐ Politisk	☐ Bitchig	☐ Militärisk
☐ Pajas	☐ Sosse	☐ Oärlig
☐ Upprorisk	☐ Glidare	☐ Ärlig
☐ Fri	☐ Cool	
☐ Beroende	☐ Allmänbildad	egna ord:
☐ Självständig	☐ Slö	☐ .....
☐ Svårmodig	☐ Lättsam	☐ .....
☐ Elitist	☐ Otrogen	☐ .....
☐ Uttråkad	☐ Trogen	☐ .....
☐ Diva	☐ Engagerad	☐ .....

Övning: Juryn

Vem är du och vem tror andra att du är? Snobb, lantis, macho eller diva? Juryn speglar hur snabbt vi sorterar och grupperar varandra. Genom att deltagarna själva blir utsatta för att bli bedömda och insorterade i grupper av en jury, är tanken att de ska få upp ögonen dels för hur sorterandet går till och dels för vilka konsekvenser det kan få.

Material

- ⇒ Kopior av listan med beskrivande ord, sidan 36
- ⇒ Pennor till deltagarna
- ⇒ Papper och pennor till Juryn

För den här övningen behövs några som inte känner gruppen som fungerar som jury, helst tre personer. Grupper där deltagarna och Juryn känner varandra ger en annan effekt.

Ge alla deltagare varsin lapp och be dem kryssa för tio ord som de själva tycker bäst passar in på dem. De har nästan 100 adjektiv och uttryck att välja mellan. Därefter gör varje deltagare ett *kort* besök hos Juryn, tre personer som sitter i ett annat rum. Juryn ber personen som ska bli bedömd berätta lite om sig själv och kanske gå fram och tillbaka i rummet ett par gånger. Därefter kryssar även Juryn för tio av de förtryckta orden. De väljer spontant och snabbt de ord som de tycker beskriver personen bäst utifrån det lilla de hunnit se. Juryn gör med andra ord den snabba sortering och kategorisering som vi alla gör varje dag, i tunnelbanan, på gatan, i affärer, på fest eller i hissen. Skillnaden är att här får man genast veta hur andra kategoriserar en. Personen får Juryns lista med sig när hon eller han går och kan jämföra den med den egna.

Diskutera

När alla varit inne hos Juryn, samtala med utgångspunkt i följande frågor:

- Hur kändes det att bli bedömd?
- Grupperar ni andra? Om nej, fråga om deltagarna inte ens grupperar andra människor utifrån kön, ålder eller etnicitet.
- Hur gör ni det? Varför gör ni det? Bedömer ni andra? Kan man sluta bedöma folk?
- Kan ni nämna någon positiv sak med att gruppera andra? Kan ni nämna något negativt?
- Tror ni att ni behandlar människor olika beroende på hur ni har bedömt dem? Om inte, ge exempel. Behandlar ni till exempel en ung och gammal person lika?

Betona att övningen inte handlar om att sluta bedöma och sortera, utan om att vara medveten om *hur* man gör det och *om* det leder till att man *värderar* människor olika.

Övningen är framtagen inom projektet *Gränser*, som drevs av Forum för levande historia under åren 2003-2004. »Juryn« har också funnits inom ramen för projektet *Reflex*, som drevs av Forum för levande historia under 2005.

Vi mot dem

Normer gör att vi grupperas i vi och de, homo och hetero, svenne och blatte, tjej och kille. Vad har dessa indelningar för betydelse?

Tanken med metoderna i det här kapitlet är att deltagarna ska få en förståelse för de fördelar som kommer av att tillhöra ett *vi* och vilka nackdelar som kommer av att tillhöra ett *de*.

Övning: Kortspelet

Ett »vi« och »de«-tänkande kan lätt skapa känslor av utanförskap om man placeras in i »de«-gruppen. Syftet med den här övningen är att öka förståelsen för hur detta kan kännas. Övningen handlar också om de osynliga regler som finns inom olika grupper.

Material

⇒ Fyra kortlekar

⇒ De fyra instruktionerna på sidan 40 (kopiera och klipp isär)

Dela in deltagarna i fyra grupper med cirka fem i varje. Varje grupp får ett papper med instruktioner på (kopiera, klipp isär och ge en lapp till varje grupp). Det är olika instruktioner till alla grupperna vilket de inte får reda på förrän de har spelat klart. Ingen får prata under kortspelets gång och alla är tysta från och med att instruktionerna delas ut och läses. Därefter börjar alla spela.

Någon i varje grupp tar initiativet och delar ut den mängd kort som står i manualen. Det står i instruktionerna att man spelar om stick och att den som vinner i varje grupp får flytta till nästa bord och en ny grupp. Med tanke på att de olika borden har fått olika instruktioner så uppstår nu en viss förvirring, och då ingen får prata blir det svårt att kommunicera.

Spela ett par rundor och avsluta med att diskutera hur det hela kändes. ►Varför uppstod förvirring? Hur var det att inte kunna göra sig förstådd? Hur kändes det att komma som vinnare till ett nytt sällskap där man inte hade samma regler?

Dra paralleller mellan denna känsla av utanförskap och att komma till ett nytt land och inte förstå språket.

►Hur kändes det att få en ny deltagare till sitt bord som inte kunde spela enligt de gamla, vanliga reglerna? Var sker krockarna? Vad händer när någon med annan syn kommer till bordet? Blev man irriterad eller försökte man förklara? Är man tolerant om man »tillåter« någon spela efter regler som inte är bordets?

Fortsätt att diskutera konkreta situationer som anknyter till heteronormen. Vad händer när någon i föreningen vill ta med sin partner av samma kön till festen? Hur välkommet är det för den som har flera partners att ta med dem? Vad händer när killar har blivit tillsagda att ha kostym och tjejer klänning till föreningens årsfest och någon bryter mot detta? På vilken toalett eller till vilket omklädningsrum ska den transsexuella styrelsemedlemmen gå?

Ingen får prata under kortspelet.
Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.

Sortera ut alla kungar, damer och knektar.
De ska inte vara med i spelet. Någon delar ut fem kort till alla. Den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.

Det gäller att ta stick. Högst kort vinner sticket. 10 är högst och ess är lägst.

Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.

Man spelar tills alla har lagt sina fem kort. Den som har fått flest stick vinner omgången och får byta bord och börja spela där.

När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Ingen får prata under kortspelet.
Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.

En person delar ut sju kort till var och en. Den som delar ut korten börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.

Det gäller att undvika att ta stick. Högst kort vinner sticket. Ess är högst och två är lägst.

Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.

Man spelar tills alla har lagt sina sju kort. Den som har fått minst antal stick vinner omgången och får byta bord och börja spela där.

När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Ingen får prata under kortspelet.
Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.

En person delar ut sex kort till var och en. Den som sitter till vänster om den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.

Det gäller att ta stick. Högst kort vinner sticket. Kung är högst och ess är lägst.

Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.

Man spelar tills alla har lagt sina sex kort. Den som har fått flest stick vinner omgången och får byta bord och börja spela där.

När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Ingen får prata under kortspelet.
Alla ska tyst läsa igenom instruktionerna.

En person delar ut fem kort till var och en. Den som delar ut börjar spela genom att lägga ut ett kort på bordet.

Det gäller att undvika att ta stick. Högst kort vinner sticket. Ess är högst och två är lägst.

Man måste följa färg, det vill säga om den som börjar lägger klöver måste de andra också lägga klöver om de har den färgen. Kan man inte följa färg så lägger man en annan, och förlorar då det sticket.

Man spelar tills alla har lagt sina fem kort. Den som har fått minst antal stick vinner omgången och får byta bord och börja spela där.

När det kommer någon ny till ert bord måste ni instruera den personen utan att prata och utan att visa den här lappen.

Övning: Jag tolererar dig

Ofta talas det om hur viktigt det är att tolerera människor som är annorlunda. Men vem bestämmer vad som är annorlunda och hur fungerar egentligen det där med tolerans? Vad är skillnaden mellan att bli tolererad och att tolerera och är det en komplimang att bli tolererad?

I den här övningen undersöks den makt som personer som befinner sig inom normen har. En makt som betyder att dessa personer kan välja att tolerera någon annans utseende och livsval. Alla deltagare får prova på att tolerera och att bli tolererad. Använd sedan dessa erfarenheter som utgångspunkt för ett samtal om normer.

Material

- ⇒ Whiteboard/blädderblock
- ⇒ Whiteboardpenna/spritpenna

Jag tolererar ditt utseende

Be deltagarna sätta sig två och två. A ska nu kommentera sådant som är synligt hos B utan att komma med värderingar. A försäkrar dessutom B med en mening om att hon/han tolererar/accepterar detta. Till exempel: »Jag accepterar att du har glasögon«, »För mig är det helt okej att du har tagit på dig bruna skor i dag«, »Jag tolererar att ditt hår har den där färgen«. B säger »tack» efter varje gång denne blir tolererad. Ta flera meningar åt gången, byt sedan roller i paret så att båda får prova att tolerera och acceptera.

Efter att paren bytt roller flera gånger ska A välja något av påståendena och utveckla detta. Hon/han understryker nu att B är bra »trots detta«, att det »inte gör någonting«. A är så välvillig som hon/han bara kan. B fortsätter att säga »tack«. Byt inom paren.

Bryt parövningen efter en stund och samtala i helgrupp om hur det var och kändes. Vilka påståenden blev komiska, vilka blev irriterande? Kan man hitta några likheter mellan de saker som ledde till fniss respektive de som ledde till ilska? Hur kändes det att tolerera? Hur kändes det att bli tolererad? Be också deltagarna att tyst för sig själva fundera på om de gjorde några aktiva val att inte kommentera vissa saker.

Denna övning kan även genomföras i mingelform. Det betyder att deltagarna istället går runt i rummet och kommenterar sådant som är synligt hos varandra. Om övningen görs på det viset, fråga då gruppen om den gjorde några aktiva val? Vad kommenterades inte och varför?

Jag tolererar dina val

Ni kan fortsätta genom att be deltagarna att återigen sätta sig två och två. A kommenterar nu att denne tolererar/accepterar saker hos B som har med den personens livsval eller situation att göra. Det kan vara både stora och små saker. Till exempel: »Jag har inga problem med att du spelar ishockey på din fritid.« »Jag accepterar att du har en pojkvän.« »Jag accepterar att du INTE har en pojkvän.« Byt roller.

Se upp!

Den här övningen kan leda till starka reaktioner och det är viktigt att genomföra den fullt ut och se till att reda ut eventuella konflikter och känslor som kommer fram. En vanlig reaktion är att personer som befinner sig inom normen reagerar. För dessa är det ovant att utsättas för andra människors tolerans.

Avslut

Oavsett om gruppen gjort båda delarna i övningen eller bara den första, avsluta med att diskutera:

1. Låt alla säga något om övningen och hur det känns att bli tolererad. Vad är bra och vad är dåligt med tolerans? Skriv upp det som sägs på en whiteboard eller ett blädderblock i två spalter, »Bra« och »Dåligt«. Vilken sida fick flest kommentarer? Håller alla med om det som skrivs eller kan man tycka annorlunda?

2. Fråga deltagarna om vilka grupper av människor som tolererar och vilka som blir tolererade. Nedan ges exempel på några grupper att fundera kring:

**Fattiga Ungdomar Homosexuella Journalister Invandrare
Rika Landsbygdsbor Heterosexuella Funktionshindrade
Mörkhyade Direktörer Blonda Lärare Arbetslösa**

Be deltagarna komma på fler kategorier.

Diskutera vilka grupper det oftast pratas om när det handlar om att tolerera. Ringa in dessa. Vilka grupper finns det som sällan eller aldrig sätts samman med detta begrepp? Jämför likheter och skillnader mellan de inringade och de andra. Fundera också på grupper som tolererat och blivit tolererade historiskt. Vad är konstant och vad har förändrats?

3. Be därefter gruppen fundera tyst för sig själva och skriva ned i vilka situationer de själva känner sig hänvisade till normens gillande eller ogillande i verkliga livet. Hur är det att bli tolererad? När är man själv en del av normen och kan välja att tolerera eller inte tolerera, acceptera eller förkasta? De som vill berättar för gruppen, men det är viktigt att göra det frivilligt.

om
ni vill
fortsätta

Övning: Om man inte vill säga »tack«

Det finns olika förhållningssätt till tolerans. Man kan bli tacksam över att bli godkänd, men man kan också bli arg. Som en påbyggnad på »Jag tolererar dig« kan man läsa och diskutera de två följande texterna som handlar om att säga ifrån.

Material

⇒ Kopior av texten *Queermanifestet*, sidan 45

⇒ Kopior av texten *Varför har jag hållit käften?*, sidan 46

Queermanifestet

Texten här är ett utdrag ur en mycket längre text som delades ut i form av 15 000 flygblad under prideparaden i New York 1990. Författarna uppmanar alla queera människor (alla som inte accepterar heterosexualiteten som det enda naturliga sättet att leva) att sluta vara tacksamma för omvärldens tolerans. Istället ska man slå tillbaka.

Be deltagarna göra det som queeraktivisterna uppmanar: ägna ett par timmar eller en dag åt att gå omkring offentligt och hålla en person av samma kön i handen. Låt varje par ta med en följeslagare som kan iaktta omvärldens reaktioner. Testa också andra normbrytande beteenden, till exempel att som kille sminka sig eller att som tjej ta väldigt mycket plats. Om gruppen inte vill eller vågar, fundera istället över vad som skulle kunna hända om ni prövade.

När gruppen har återsamlats, be deltagarna berätta om sina upplevelser och diskutera texten. Vad menar författaren och vad menar ni själva med våld (använd er av en så bred definition som möjligt, våld kan vara både fysiskt och verbalt)? Håller gruppen med om att samhället främjar och bidrar till våld mot queera personer, det vill säga personer som med sin sexuella läggning eller könsidentitet inte följer normen?

Varför har jag hållit käften?

Oivvio Polites artikel har tidigare publicerats i den antirasistiska tidskriften *Mana* och i antologin *Goda nyheter* 2004.

Gör gärna en runda där varje deltagare får delge gruppen sina spontana tankar och känslor efter att ha läst texten. En runda går till så att deltagarna får ordet en och en. Var och en talar till punkt medan de andra aktivt lyssnar. Om något är oklart kan man ställa en fråga för att klargöra vad personen sagt men annars är det viktigt att man bara talar när det är ens egen tur. När en person talat lämnas ordet över till den bredvid och så gör man på så sätt en »runda«. Fortsätt sedan med följande frågor:

»Jämför med *Queermanifestet*. Vad finns det för likheter och skillnader i tankar och resonemang?

»Har den här artikeln med tolerans att göra?

»Oivvio skriver om motstånd, hur kan motstånd mot rasism se ut?

»I *Queermanifestet* talades det om våld (våld kan vara fysiskt, verbalt, symboliskt och så vidare). Vad kan menas med våld i det här sammanhanget?

»Finns det några likheter mellan killen på festen och till exempel högerextremisters attityd till mörkhyade människor?

»Jag har vänner. Några av dem är heterosexuella. År efter år fortsätter jag att inse att de bara halvlyssnar när jag talar, att jag bara är ett bihang till en viktigare värld där makt och privilegier finns. En värld som jag är utestängd från. /.../ Jag hatar heterosexuella som inte kan lyssna på queers vrede utan att säga:

»Nämen, alla heterosexuella är inte sådana. Jag är ju också straight«, som om deras självbild inte blev tillräckligt smekt och skyddad i denna självgoda heterosexistiska värld. De har lärt oss att snälla queers inte blir arga. /.../ Tillåt dig att vara förbannad över att priset för vår synlighet är att vi ständigt utsätts för hot om våld – våld mot queers som i stort sett varenda del av samhället främjar och bidrar till. Tillåt dig att känna vrede över att **DET INTE FINNS ETT ENDA STÄLLE I DETTA LAND DÄR VI GÅR SÄKRA**, inte ett enda ställe där vi inte utsätts för hat och angrepp, och självhatet och självmorden som »garderoben« innebär.

Nästa gång någon heterosexuell hackar på dig för att du är förbannad, be honom eller henne att dra och komma tillbaka först när hon eller han gått omkring på stan i en månads tid, hand i hand med en annan människa av samma kön. Överlever de det, kan du lyssna på vad de har att säga om queers vrede. Be dem annars hålla käften och lyssna.«

Med undantag av Oivvio Polites text och tillhörande diskussionsfrågor, är hela »Jag tolererar dig«-övningen hämtad från *Någonstans går gränsen. En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv*, av Gunilla Edemo och Joakim Rindå för RFSL Stockholm

Varför har jag hållit käften?

Han är en blarig vit jurist. Jag är jag. Scenen är en privat fest på Söder.

Eftersom han är full och vit har han ett okuvligt behov av att prata om »omvänd rasism« och vad som egentligen är problemet med invandrarna.

Jag har tänkt på vad som egentligen är problemet med svenskarna sedan jag var fem. Trots det nickar jag och spelar med och lyssnar snällt på en fylleanalys som jag hört tretusen gånger. Sen säger han att också vita svenskar råkar ut för mycket diskriminering.

»För om du tänker dig till exempel ett soulställe va. Då kanske dom vill ha en speciell profil. Å då kanske dom vill ha en svart kille som jobbar. Å då kanske en vit kille som söker det jobbet inte får det. Är det diskriminering då eller?«

»Är du hjärndöd då eller?«, tänker jag. Men det säger jag inte. Istället är jag mumlig och resonabel och å ena sidan och å andra sidan. Så har jag gjort så länge jag kan minnas.

Några dagar därpå träffar jag filmproducenten Lotta Suarez Mazar som berättar att hon slutat ta ansvar för vita människors förvirrade tankar om etnicitet och ras. Vad mycket energi jag skulle ha sparat om någon sagt detta till mig för 15 år sedan.

Vad hjälper det dem att jag slätar över och skyddar dem från deras egen okunskap. Ingenting. Vad får jag ut av att jamsa med i deras yrvakna funderingar? Ännu mindre.

Varför har jag då hållit käft i alla år? Kanske för att jag är konflikträdd och feg i största allmänhet. En annan ursäkt är att jag vuxit in i mitt undfallande beteende. Som många av oss är jag produkten av en nästan helvit omgivning. Dagens, skolan, vänner, arbetsliv. Vitt, vitt, vitt.

När skulle jag börja säga ifrån? När min klassföreståndare i mellanstadiet körde *Robinson Cruse* som högläsningbok. »Jo fröken, jag anser att det är ett mycket olämpligt bokval eftersom boken uttrycker tankar om vit överhöghet som gör mig mycket illa till mods.« Inte ens jag var så lillgammal som tolvåring.

Eller skulle jag börja säga ifrån när jag är trettiofem och en full vit jurist tar i mitt hår med sina chipsflottiga fingrar, för att han »bara måste känna«?

När jag var så gammal att jag kunde formulera ett motstånd hade avståndet mellan mig och min vita omgivning vuxit sig så stort att det inte längre kunde överbryggas. De fattade inte vad jag menade.

Nu ska jag börja. Nästa gång de försöker dumpa sina osmälta känslor av vit skuld och överlägsenhet ska de få de höra precis hur det ligger till. Om de inte fattar eller mår dåligt av det de hör skiter jag i. Det är inte mitt ansvar längre.

Oivvio Polite, frilansjournalist

KAPITEL 4

Extremt!

Högerextrema grupper ideal är ofta så tydligt rasistiska, antisemitiska och homofoba att det är lätt att fördöma dem, kanske utan att fundera så mycket på vad de egentligen säger.

I det här kapitlet finns underlag för att samtala kring hur dessa extrema åsikter ser ut, och hur stort avståndet till attityder i det övriga samhället egentligen är.

Handlar det om helt olika världar eller finns det likheter?

Samtal om högerextremism och samhällets människosyn

Högerextrema grupper använder ofta argument som bygger på i samhället mer utbredda idéer, till exempel om hur en ideal familj ska se ut. Utifrån bilderna och diskussionsfrågorna i den här övningen kan man vända och vrida på de idéerna och fundera kring kopplingar mellan mer och mindre extrema förkämpar för heteronormen.

Material

- ⇒ Bilderna här i övningen, sidorna 49–50
- ⇒ Whiteboard/blädderblock
- ⇒ Whiteboardpenna/spritpena

Högerextrema, rasistiska och nazistiska grupper visar avsky mot flera grupper i samhället. Utsatta är bland annat människor med annan etnisk bakgrund än nordeuropeisk, personer med funktionshinder, romer, judar, socialister, fackföreningsaktiva och homosexuella. Men också i det övriga samhället är vita heterosexuella män norm.

Be deltagarna att diskutera följande:

- Vilka människoideal fanns och finns i dessa grupper? Hur ser den ideala människan ut?
- Vilka människoideal finns i samhället idag i stort?
- Vilka likheter och skillnader finns?

Vad som anses vara naturligt och evigt skiftar historiskt och mellan kulturer. Men varje samhälle har en tendens att tro att just deras sätt att organisera sig och se på världen är det enda rätta. Tanken om heterosexualitet som det naturliga och det som »alltid har varit» ligger djupt rotad i vårt samhälle. Använd bilderna till höger för att reflektera över detta.

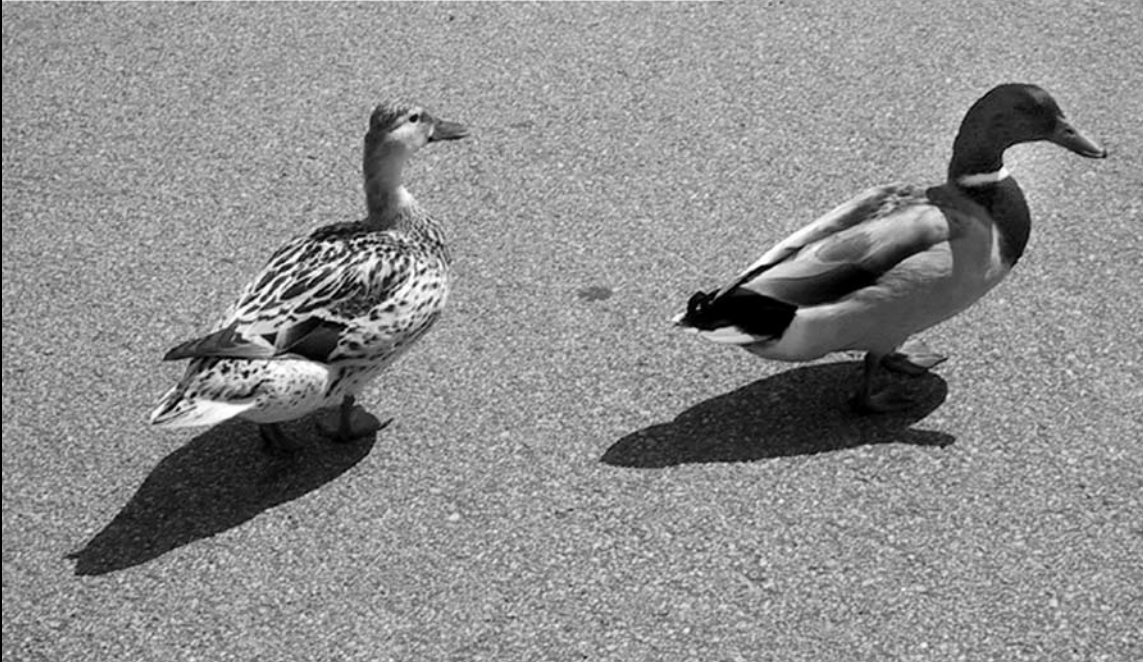
Bilderna föreställer manifestationer mot fotoutställningen *Ecce homo* (betyder »Se människan») av fotografen Elisabeth Ohlson Wallin i slutet av 1990-talet. Öppna protester mot homosexuella följde, bland annat i form av manifestationer.

Be gruppen att fundera fritt kring bilderna och diskutera frågor som till exempel:

- Varför kan det vara så starka protester med antydning om död? Kan liknande uttalanden höras på annat håll?
- På plakat syns bibelcitater. Varför tror ni att bibelcitater så ofta används i just denna fråga?

HOMOSEXUALITY IS ABNORMAL
NATIONALDEMOKRATERNA 2003

När frågor om män, kvinnor och sexualitet diskuteras kan det komma argument om att vi är djur och ska göra som i djurriket. Det finns en tanke om att alla djur beter sig heterosexuellt och att vi därför också ska göra det. Bilden till vänster är en bild från den högerextrema gruppen Nationaldemokraterna.

Be deltagarna att fundera kring:

- » Vad vill de ha sagt med bilden?
- » Finns det liknande föreställningar utanför de högerextrema grupperna?

Den undre bilden kommer från den öppet nazistiska organisationen Nationalsocialistisk front.

Be deltagarna att fundera över:

- » Varför tror man att samhället måste bygga på just heterosexuella par för att det ska bli harmoniskt?
- » Varför står det om sexövergrepp i flygbladet?
- » Vilka är de påtvingade onaturliga normerna? Hur kan de vara påtvingade i ett samhälle som säger att heterosexualitet är det naturligt rätta?
- » Känner ni igen dessa påståenden och argument från annat håll?
- » I debatten om homosexuella och föräldraskap hörs ofta argument om vikten av en manlig och kvinnlig förebild. Vad betyder det? När är man en manlig eller kvinnlig förebild? Hur ska en sådan vara?

Låt våra barn växa upp i ett tryggt harmoniskt samhälle med två föräldrar - en mor och en far - utan sexövergrepp och påtvingade onaturliga normer.

**NEJ TILL
HOMOFIL-
ADOPTIONER!**

Nationalsocialistisk front

Box 198, 371 24 Karlskrona

Tel: 0455-208 36

www.den-svenske.com

Pg: 86 05 50 -3

Samtal om reklam

Ett sätt att få syn på ett samhälles normer och ideal är att titta på hur de beskrivs i medierna. Mest draget till sin spets, och därför tydligast, är det kanske inom reklamen. I den här övningen finns reklambilder från olika tider som säger något om ideala män, kvinnor och familjer nu och då. Tanken är att bilderna ska vara underlag för en diskussion om likheter och skillnader mellan dåtidens och nutidens ideal, men också om vilka som genom historien av olika anledningar hamnat utanför idealen.

Material

- ⇒ Reklambilderna här i övningen, sidorna 53–55
- ⇒ Whiteboard/blädderblock
- ⇒ Whiteboardpenna/spritpena

Visa bilderna på sidan 53 och be gruppen att fundera kring:

- Vad kan man säga om mansidealet under den här tiden? Hur skulle män vara och vad skulle de vilja göra?
- Vad kan man säga om kvinnoidealet? Hur skulle kvinnor vara och vad skulle de vilja göra?
- Hur skulle relationen mellan kvinnor och män vara?
- Vilken bild fanns i samhället av kvinnor, män och sexualitet under denna tid och hur ser bilderna ut idag?

Gör gärna listor på de svar som kommer så att det hela blir tydligare.

Fortsätt sedan med att visa bilderna på sidorna 54–55 och be gruppen att fundera kring:

- Vad kan vi säga om dagens kvinno- och mansideal?

Gör gärna en lista av svaren så det blir tydligt.

- Hur kan det vara ett hot att nallen får ta på sig en klänning?
- Vad finns det för olikheter och likheter mellan dåtidens och dagens kvinno- och mansideal?

Ar 1822 grundades kolonier i Syd Västra av Lord Calvert, befordrade, upplade, stiftades och minskade under År 1810.

Det var ett perfekt skott som fyllde den stora boken. Vilken glädje att tillbringa en sådan dag i skog och mark med gamla vänner! Endast det äldsta bästa är gott nog till en skål för den lycklige skynnen — LORD CALVERT Canadian Whisky. Drick den och säg: "Ah, den gamla goda tiden är här igen!" En "lätt" whisky som tillnär den kultiverade smakern. Nr 497 — 1/1 lit. 18—

Kvalitet och tradition

LORD CALVERT
CANADIAN WHISKY

ADAM

20

HAXAN
är
putsmedlet
FOR
NICKEL, KOPPAR
OCH MÄSSING
FABRIKEN TOMTEN

Sen jag fått en IVA-spis är det bara roligt att laga mat!

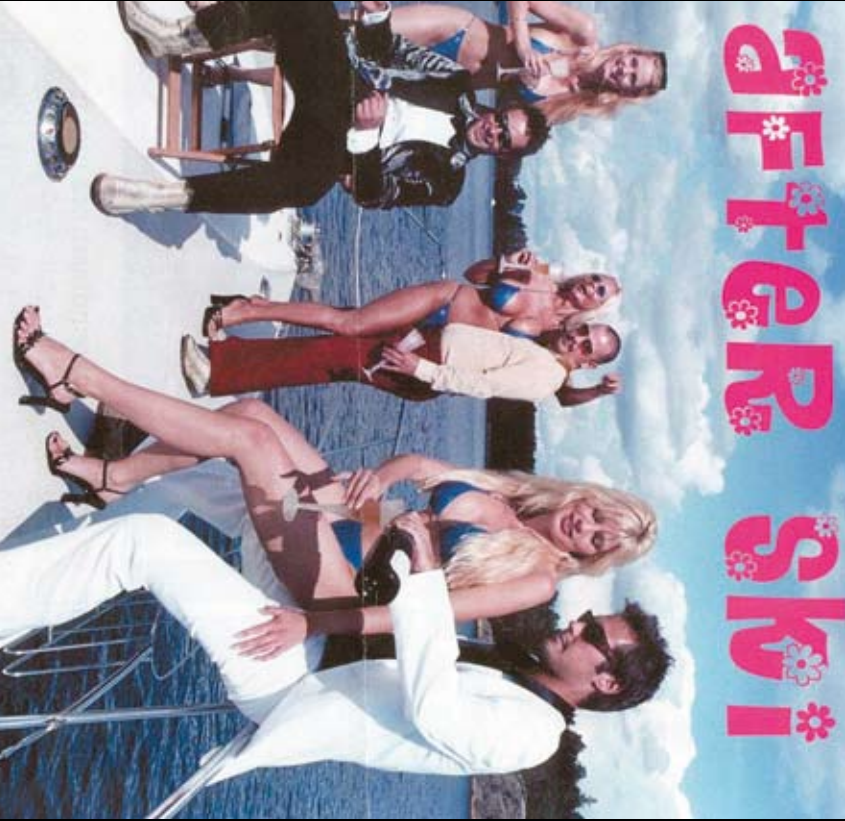
En modern spis utan lyxpris. Kockums IVA-spis har kokplatta, stek- och bakugn med reglerbar värme, kokugn, varmvatten dygnet om. Den är isolerad och sparar 30 % ved. Esmaljerad med stark emalj i trevliga färger. En örnspis! Se den hos Er järnhandlare eller begär vår broschyr "Spisar som spara"

KOCKUMS IVA-SPIS

KOCKUMS JERNVERK • KALLINGE • TEL. 55
Stockholm tel. 63 15 84 • Göteborg tel. 317 89 • Malmö tel. 233 34

Birger Lärsgatan 125, 113 56 Stockholm
Tel. 08-16 50 10

Avsnippet

EFTER SKI

Visst häste jag väl dörren och släckte i hallen vad funderar jag över hallen för det gör väl ingenting om huset är tänt tills killarna kommer från skolan och undrar om det finns något hemma för dem att äta nu när stefan ska göra middag det ska bli så skönt att gå på yogan det är verkligen mysigt att ha den där lilla tiden för sig själv men Lena säger att hon alltid vill vara med sina barn och det är kanske så för henne och visst vill jag träffa barnen ofta nen de här tisdagkvällarna är så lyxiga och nu när jag har börjat åka själv utan de andra så har det blivit mycket lättare och faktiskt så är det skönare också för de andra skulle bara prata i bubbelpoolen efteråt och jag vill bara njuta av allt

Nyttigt och färskt

från Kungsörnen.

**Stora?
Ja, men det är ingenting mot
hennes tvättmaskin!**

DENON AVX-1403 hi-fisystemet består av tre delar: en fullstor tuner med 5650 watt, Dolby Digital/DTS/ProLogic, DENON DVD-9008 DVD/CD-spelare, Med scan, S-video och 2 digitalutgångar. Spelar CD-R/CD-RW/DVDR/MP3/VCD.

7498:-

Paketpris endast

Hi-Fi klubben

www.fisher-price.com

och massor av tillbehör som gör lekarna ännu roligare - alla nallar har till exempel sitt namn broderat på bröstet. De kan sjunga och säga och säga att bli kramade i himmeln.

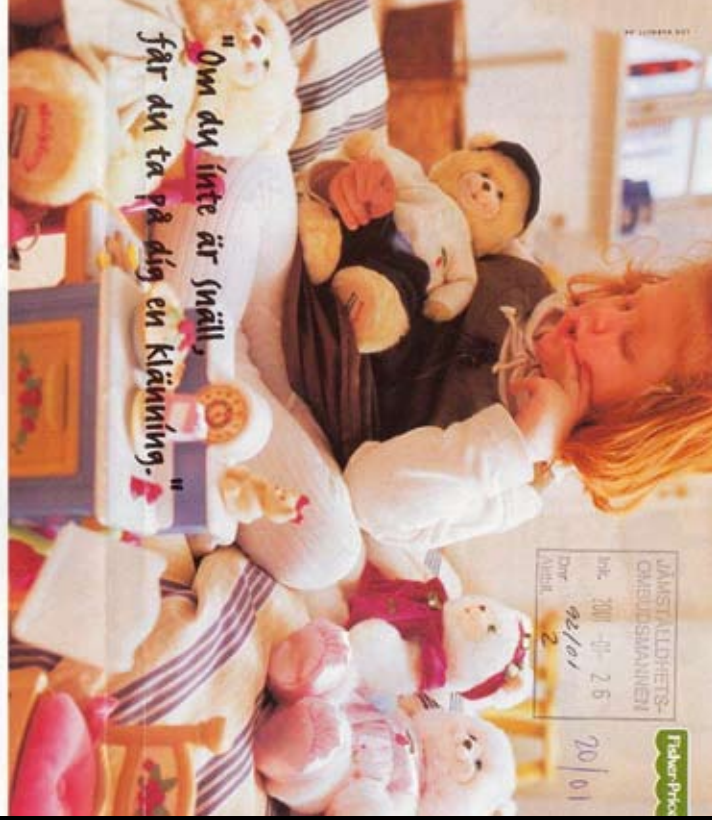
Nallar är inte bara nallar. Barnet betraktar dem som levande varelser. De är alltid redo att hälsa på barnet som man inte vill berätta för vem som hejst. Och så blir de aldrig trötta på att leka och busa.

Fakta 2 år.

Kompletta med kläder, möbler

"Om du inte är snäll,
far du ta på dig en klänning."

FISHER PRICE
JÄMSTÄLLDHETENS
OMBUDESMÄNNEN
Pris: 200,-
Dnr: 92/101
Mått: 2

Fisher-Price

Expedition Verklighet

Stora händelser vi läser om i historieböckerna, lagar och regler, ideologier som genomsyrar ett helt samhälle och attityder som präglar en tidsålder.

Allt påverkar och formar enskilda människors vardag och skapar förutsättningar för hur de lever sina liv.

I det här kapitlet ges chansen att genom berättelser från två vitt skilda tider få möta två olika verkligheter. Genom det historiska perspektivet ges möjligheten att fundera över hur normer förändras. Och lever kvar.

Två berättelser

Här följer två texter från två mycket olika liv; det ena på flykt under andra världskriget och det andra i en svensk stad i nutid. Genom att läsa och diskutera båda texterna kan frågor lyftas kring hur samhällets normer konkret påverkat dessa olika liv, samt hur normerna förändrats eller bevarats från den första berättelsens värld till den andras.

Material

☞ Kopior av texten *Att hamna mellan stolarna*, sidorna 59–63

☞ Kopior av texten *Mörkertalet*, och det inledande brevet, sidorna 64–68

Låt deltagarna läsa texterna i lugn och ro, exempelvis under en längre paus.

Gör sedan en »runda« med gruppen. En runda går till så att deltagarna får ordet en och en. Var och en talar till punkt medan de andra aktivt lyssnar. Om något är oklart kan man ställa en fråga för att klargöra vad personen sagt men annars är det viktigt att man bara talar när det är ens egen tur. När en person talat lämnas ordet över till den bredvid och så gör man på så sätt en »runda«.

Be deltagarna att i rundan säga något om det de läst, om de har några spontana tankar eller känslor, om det är något särskilt de tänkt på, vill lyfta eller funderar över efter att ha läst texterna.

Efter rundan kan ordet släppas fritt för tankar, frågor och funderingar.

Att hamna mellan stolarna

Om du som ledare tycker att det behövs särskilda frågor för att komma in på texterna kan följande användas om Claudia Schoppmanns artikel:

»Freia utsattes för angrepp för sin lesbiskhet. Bland annat blev hon inlagd på psykiatrisk klinik. Hur kan angrepp mot homosexuella se ut i världen idag? I Sverige?

»Freia berättar om hur poliser förföljde henne för att hon var klädd som en man. Hur kan människor i Sverige idag bli bemötta om de inte ser rätt ut enligt »könsreglerna«? Hur kan man till exempel bli bemött i skolan? På stan/by/samhället? När man ska gå på offentlig toalett? I ungdomsorganisationen? I släkten?

»Freia försöker ta sitt liv. I Sverige idag är det vanligare att hbt-ungdomar vill ta sitt liv än att de som är heterosexuella vill det. Vad kan det bero på?

Mörkertalet

»Berättarjaget beskriver hur alla runt omkring utgår ifrån att hon är heterosexuell. Kan ni komma på fler ställen och situationer där det sker? Hur ser det till exempel ut i skolans undervisning eller bland kompisarna? Hur ser det ut i din organisation?

»Hur kan omvärlden underlätta för unga hbt-personer? Som bekant, vän, familjemedlem, inom organisationen?

»I texten står det att massmedierna förstorat upp det här med homosexualitet under de senaste åren. Stämmer det? Vad betyder det?

Avslut

Fortsätt sedan samtalet med att fråga deltagarna om vilka likheter och olikheter det finns mellan Freias värld och den som berättarjaget i Anna-Malins text lever i.

Att hamna mellan stolarna – Freia Eisner och kärlekens pris

av *Claudia Schoppmann*

Det här är den sanna historien om Freia Eisner (1907–1989), ständigt på flykt och ständigt på kant med omvärlden. I en tid då många lesbiska valde att förneka sin läggning för att överleva, valde hon exilen. Men priset hon fick betala var högt.

»Den här gången älskar jag bara Gud och Madonnan och helgonen och mina vänner och en del av mina fiender. Då var jag helt insvept i mademoiselle Sp. Hon tröstade mig och hjälpte mig att komma över min olyckliga barndom med mamma och hon var framförallt den första människa som jag älskade djupt. Att allt var så upp- och nervänt berodde på att jag såg allt i henne. Jag tänker ofta på vad hon skulle säga till mig nu. /.../ Idag tänkte jag, att varje dans som jag dansade i Berlin och Wien i min ungdom hämnades på mig. Alla år i exil, varje minut sonade jag detta två gånger om. Även våra danser på klubbar som Monokel och på Jolly Joker och Mali och Igel. Varje rus sonade jag i exil, hoppas jag. Men försyndelserna med alla dessa kvinnor, de får jag, om Gud vill, lida för i skärselden.»

Denna dagboksanteckning från februari 1943 efter tio års exil avslöjar Freia Eisners skuldkänslor och inre splittring. Men om man tänker på vilka personliga angrepp hon utsattes för på grund av sin homosexualitet, framförallt av mamman hon älskade, så överraskar knappast hennes knäckta lesbiska identitet. I skenet av allt hon varit med om, blir det mer förståeligt varför hon betecknar sin kärlek till kvinnor som en »försyndelse« som måste sonas i »skärselden«.

Den existentiella villrådighet och rotlöshet som livet i exil innebar för Freia Eisner reagerade hon på genom att konvertera till katolicismen. Inte ett helt vanligt steg för en icke-religiöst uppfostrad socialist, en »stridbar humanist« som hon en gång betecknade sig själv. Gång på gång satte sig Freia Eisner mellan stolarna.

»Min personlighet har aldrig riktigt passat in. Inte heller här i DDR passar jag in någonstans. Hela mitt liv har på grund av min far aldrig varit riktigt normalt.»

Freia Eisners liv stämde helt enkelt inte överens med den gängse uppfattningen om vad som är normalt, inte ens när hon var åttio år och jag besökte henne i den lilla lägenheten i Östberlin som var fullproppad med helgonbilder och böcker. Pojkaktig som hon var, klädd i byxor och anorak och med en skärmmössa på huvudet, vände sig folk efter henne på gatan.

»Mina förhållanden med damer var det bara de särskilt invigda som kände till« förklarade denna kvinna, som var uppkallad efter den fornnordiska kärleksgudinnan. »Det är ju som när man borstar tänderna: sådana intimiteter behåller man för sig själv. Kanske också för att det anses vara så omoraliskt. De flesta människor är ju nyfikna och om de då vet om det, sliter de en i stycken. Det är ju fruktansvärt att plötsligt bli så häftigt angripen. Jag har aldrig särskilt gärna velat propagera för homosexualitet utan ville bara leva för mig själv lugnt och stilla.«

En anspråkslös begäran kan tyckas. Men redan i barndomen var livet turbulent för Freia Eisner, som tidigt präglades av föräldrarnas politiska engagemang. Hennes styvfar Kurt Eisner (1867–1919) spelar en viktig och positiv roll i hennes liv. 1917 gifter sig journalisten och en av grundarna till det oberoende socialdemokratiska partiet USPD Kurt Eisner med den tjugo år yngre socialdemokratiska författaren Elsa Belli.

Men Kurt Eisner mördas av kontrarevolutionärer i februari 1919. Faderns dödsfall blir en chock för den då tolvåriga Freia Eisner, och något hon aldrig riktigt hämtar sig ifrån. Efter denna omskakande händelse utvecklar hon epileptiska anfall, som börjar uppträda i stressituationer. Och tidigt blir hon bekant med politisk förföljelse. Hon upplever polisens husrannsakingar och att nära vänner till föräldrarna blir mördade. Efter det blodiga störtandet av rådsrepubliken i början av maj 1919 måste Freia fly från München tillsammans med sin mor och yngre syster Ruth. Slutligen får hon tak över huvudet hos morföräldrarna i Stuttgart. Hennes skolgång blir mycket oregelbunden.

»I åttonde klass var det en flicka som jag älskade som en galning. Då visste jag bara att unga flickor normalt springer efter pojkar men jag var inte intresserad av pojkar. Jag hade vad man kan kalla ett slags spegelaffär. Hon bodde mittemot oss och jag höll en spegel vinklad så att jag hela tiden kunde betrakta henne. Men jag anade ännu inte hur det var fatt med mig.«

När Freia Eisner är fjorton år våldtas hon av morbrodern under en tillfällig vistelse hos morföräldrarna. Hon kan inte anförtro sig åt någon och är försvarslöst utlämnad åt morbroderns dagliga förföljelse. Denna traumatiska händelse påverkade henne starkt.

Några år senare åker hon till Berlin, där hon lär känna författaren Maximiliane Ackers. Ackers lesbiska roman *Väninnor* som kom ut 1923 öppnar Freia Eisners ögon:

»Banne mig, jag älskar kvinnor!«

Det som hon hade anat men inte kunnat klä i ord, står plötsligt klart för henne när hon läser romanen. Den insiktsprocess som litteraturen satte igång spelade en viktig roll i skapandet av en lesbisk identitet.

Efter några år i Wien återvänder Freia till Tyskland och då ser modern till att hon skrivs in på en psykiatrisk klinik på grund av sin homosexualitet och sin epilepsi. Det blir ett hårt slag för Freia, som älskar och dyrkar sin mor. När hon skrivs ut rymmer hon återigen till Berlin och tar olika diversearbeten. På lesbiska barer finner hon tillfällig avkoppling från sina personliga problem och från den allt mer tillspetsade politiska situationen.

»1932 lärde jag känna min väninna Gabriele Frenzel på baren Monokel. Det var den 21 juni 1932 och vi lät gravera in datumet i en vacker vänskapsring. Nu är ringen inmurad i ett kapell någonstans i Grekland. Gabriele var då redan gift och förblev det hela tiden.«

»Hon ville egentligen inte visa sig med mig eftersom jag bar kostym, kavaj och kjol och hade håret lika kort som nu. Det generade henne. Hon ville inte bli igenkänd. Jag var tvungen att göra ett par hårlockar och bära mer damkläder. Då var det inte möjligt att gå i byxor utan att det blev trassel. Vilken teater det var på den tiden! Hur ofta uppmärksammades jag inte när jag bodde i Wien och kom hem sent på nätterna. Då följde poliserna efter mig och glodde. De mätte mina handleder och trodde att jag var en förklädd man. Det är verkligen förföljelse om man tänker efter. En kväll i Berlin gick vi bort till en nöjeslokal vid Zoo och där stod redan en sådan där nazistisk SA-kille. Jag sa: Vad är nu det här? Jag går hem direkt! Gudskelov att de är här, sa Gabriele. Hon var visserligen intresserad av mig och ville lära känna mig men å andra sidan började hennes sympatier för nazisterna utvecklas redan då. Hon tänkte att de skulle skapa ordning i landet igen. Jag följde sedan med henne hem. /.../ Medan hon höll till i köket, gav hon mig tidningen *Berliner Illustrierte* att titta i och i mitten fanns en bild på min far och min mor under rubriken 'Novemberbrottslingar'. Jag fick tårar i ögonen och sa: Du kan gå direkt till din man och säga att du har Eisners dotter i din lägenhet. Då bröt hon ihop! Personligen var vi ändå vänner och så småningom fick jag för mig att hon stod upp för mig. Något hon inte gjorde.«

Vad nazisterna är kapabla till fick hon kroppsligen erfara redan 1932, när hon en kväll slås sönder och samman på öppen gata på grund av sitt förment »judiska« utseende. Många av hennes anhöriga förföljs och mördas efter 1933.

I slutet av 1933 reser Freia Eisner tillbaka till Frankrike och där startar en odysse genom sjabbiga hotell och psykiatriska kliniker, som hon måste uppsöka på grund av de epileptiska anfallen och för att hon inte hittar någon annan medicinsk hjälp.

»I Paris bodde ju många på den tiden i små rum på hotell. Jag delade en smal säng med en judisk kvinnlig bekant och jag svimmade ständigt av hunger.«

Tack vare ett arbete som lärarinna får hon kontakter som ger henne möjlighet att flytta till England.

»Därefter fick jag bara några väldigt opersonliga brev från Gabriele med frågor om mina engelska vänner, som ju delvis var rätt högt uppsatta. Hon berättade senare för mig att hennes svåger, som hade avancerat inom nazipartiet, ville att hon skulle skriva till mig och ställa de där frågorna. Men hon ville väl inte arbeta som spion och skrev därför inget mer. Jag anade ju inte någonting. Det är förskräckligt att vänta så där och inte veta få något. Jag begrep ingenting. Hennes tystnad tog nästan livet av mig. Och det var så kontakten upphörde.«

Efter krigsutbrottet vänder sig Freia Eisner allt mer till katolicismen. På grund av det dagliga mötet med döden genom de tyska luftangreppen får föreställningen om att det finns ett liv efter döden och »att något hos människan förblir evigt och heligt« en allt större betydelse för henne. På dagen exakt åtta år efter sin första flykt från Tyskland, konverterar Freia Eisner till den romersk-katolska tron. I synnerhet är det kanske kyskhetsbudet, som gör att hon ser katolicismen som räddningen från de sexuella behoven, som blir belagda med allt fler skuldkänslor.

»Jag nästan dog av onanerandet. Vad begär man av de människor som skiljs från varandra! /.../ Under den första tiden i Cambridge fanns det en dam som jag var intresserad av men jag hade ingen möjlighet. Det var ju inte som tidigare i Berlin där man gick ut på barerna och såg sig omkring. Jag umgicks inte i de homosexuella kretsarna i England. Jag tror att jag skulle ha känt ångest inför det och jag sökte mig heller inte dit. Men den här engelska moderliga väninnan var underbar. Jag fick mycket kärlek av henne utan att sexualitet ingick. Jag aktade mig mycket noga eftersom jag inte ville ha ett sexuellt förhållande och i synnerhet inte med henne. Det var så fånigt, hon ville alltid att jag skulle borsta henne på ryggen i badkaret.«

Några år efter krigsslutet återvänder Freia till Tyskland. Hon söker upp Gabriele, men återträffen med den före detta älskarinnan blir traumatisk.

»Som avskedspresent gav hon mig ett paket cigaretter. Jag var ju alltid fattig. Jag tog till sist emot dem och reste därifrån. Så då var det egentligen jag som lämnade henne. Det som var mig mest kärt på denna jord, som jag ville offra eller skänka till den gode guden, det var hon. Och så fick det bli. Efter besöket skrev jag till henne ännu en gång med raderna: Det var väldigt trevligt att träffas. Men därefter upphörde kontakten.«

Efter kriget står Freia Eisner utan utbildning. Och hennes drömyrke, en diplomatisk karriär, hade hon inte kunnat förverkliga under fascismen. Inom ramen för skadestånd till nazismens offer avslår delstatsmyndigheten i Freiburg 1955 hennes ansökan om ersättning på grund av, som det heter på byråkratspråk »förföljelsebetingad utbildningsförlust«, samt hennes begäran om utbildningsstöd. Men slutligen får hon en liten ersättning från annat håll trots invändningar som framförs på grund av hennes homosexualitet. Hennes hälsa är alltför dålig för att hon ska kunna klara ett normalt förvärvsarbete. Ändå engagerar hon sig som övertygad pacifist och antifascist i olika kvinnodrivna fredsorganisationer, som Deutsche Friedensunion och Women for World Disarmament.

Efter flera slaganfall dör hon i juli 1989. Freia Eisners resa är slut.

Detta är en förkortad version av kapitlet med samma namn i antologin *Kärlekens pris – en antologi om homofobi och heteronormativitet*, red. Manu Seppänen Sterky, utgiven av Forum för levande historia och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) på Atlas förlag, 2005.

Brev

I februari 2005 fyller jag 25 år. Mina föräldrar är skilda sedan jag var i fyraårsåldern och båda lever med nya partners. Min far gifte om sig redan när jag var 9, min mor är särbo. Jag har vuxit upp parallellt i en storstad och en typisk minihåla, som både Höör och Eslöv gott kan räknas som. Båda mina föräldrar har arbetarklassbakgrund, och jag är den enda i min släkt som hittills läst vidare till en akademisk examen. De har aldrig bråkat eller gjort det svårt för mig att vara skilsmässobarn och de kommer bra överens.

Jag kom ut när jag fick min första flickvän, när jag var 17 år. Mamma hade redan fattat och tog det som det naturligaste i världen, vilket hon sedan fortsatt med. Pappa och hans fru fick veta sist av alla eftersom jag visste att i synnerhet hon har en fruktansvärt trångsynt inställning till allt från homosexuella till invandrare och vänstermänniskor. Pappa försöker verkligen. Han är blyg och försiktig och har svårt att prata, men det märks att han vill och han har flera gånger sagt att jag ska strunta i vad hans fru säger och att huvudsaken för honom är att jag är lycklig. Hans fru är den enda som tagit det dåligt. Hon förklarade för mig, vid det enda samtal vi någonsin haft om det hela, att jag kunde vänta mig att bli förföljd, misshandlad, få AIDS, bli övergiven av alla mina vänner och släktingar etc etc etc i det oändliga. Inget av det har hänt. Alla mina vänner, gamla som nya, har tagit det som min mor. Dvs utmärkt.

Jag pluggar till gymnasielärare, sysslar med teater och skriver mycket på fritiden. Jag har gott om vänner, de flesta heterosexuella. Jag är mycket ute på nätet, på diverse gaysighters som Cruiser och tidigare Sylvia, där jag också träffat många kärlekar och vänner. Men flera tjejer har jag träffat i skolan!

Novellen Mörkertalet är menad som en slags »programförklaring« och är enligt mig själv ganska talande och heltäckande för de saker som jag tänkt på under årens lopp. Saker som heteron antagligen inte funderar på, eftersom samhället är så heteronormativt uppbyggt.

Med vänlig hälsning
Anna-Malin Lundström Nilsson

Mörkertalet

av Anna-Malin Lundström Nilsson

Vet du hur det känns att vara jag? Åtminstone tio procent av landets befolkning bör veta det, eller åtminstone känna igen något eller några fragment av känslan. Antagligen ännu fler, men det kan man inte veta eftersom mörkertalet är stort. Och hade man vetat det så hade det ju inte varit något »mörkertal«. För er som *inte* vet hur det känns, kan jag tala om att det är ungefär lika kul som en rotfyllning. Nu har jag i och för sig tack och lov aldrig genomgått någon rotfyllning, så den liknelsen är kanske inte särskilt bra.

Försök med detta då: Nu är du jag.

Du tillhör mörkertalet.

Alla i din omgivning tjarar om att det är dags att skaffa pojkvän. Mostrar, morbröder, kompisar... och så finns det förstås där överallt runt omkring dig också; i tidningar, på löpsedlar, på teve, i praktiskt taget all musik och alla böcker, på ett eller annat sätt. I din psykologibok från gymnasiet stod det (ganska opsykologiskt om *du* fick ha en åsikt, och det tillät du dig faktiskt) att åldern mellan tjugo och trettio *gick ut* på just detta; att skaffa sig en livspartner. Snacka om stress!

Till en viss gräns tycker du att det går an att tillhöra mörkertalet. Det är ju trots allt lugnast så. På något sjukt vis får ju alla vad de vill. Dina föräldrar och övrig omgivning får tro att de har en normal dotter som snart kommer gifta sig och få en drös söta barn och därmed föra släktet vidare, och du själv... ja, vad är det du får?

Husfrid.

Annars inte mycket.

Både i grundskolan och på gymnasiet fungerade det att skylla på utbudet av killar; han var för barnslig, han var för korkad, han var rent av för ful, han var i och för sig rätt gullig men tyvärr så var han ju upptagen redan... osis, men sånt är livet eller hur?

Nu har du dock gått ut både grundskolan och gymnasiet och fortfarande lyser din pappas så hett efterlängtade svärson med sin frånvaro. Läget börjar kännas desperat, du är tjugofyra fyllda och har ännu inte kunnat visa upp någon riktig pojkvän där hemma. Din fem år yngre syster har redan hunnit avverka en hel rad, och du känner dig mer och mer som något skamligt, en gammal nucka som kommer att dö på glasberget; ensam och övergiven och allmänt patetisk.

Din bästa vän har börjat ställa ledande frågor som inte alls är speciellt roliga att försöka slingra sig ifrån, för i motsats till dina föräldrar vet

vänner att det finns vissa... alternativ. Att vänner själv för ett par år sedan var föremålet för din ömma låga vet hon däremot inte. Det finns gränser, och du milde tid vad duktig du har blivit på att dölja vad du känner. Faktum är, att allt döljande och smusslande under årens lopp, ända sedan den första stora kärleken (en annan kompis, när du var i tolvårsåldern) har fått dig att bli så bra på att förneka vad du känner, att det var fruktansvärt svårt för dig att istället *visa* dessa känslor, när du lyckades träffa en tjej, som både var lesbisk och intresserad av dig. Du hade blivit så skicklig att du kunde lura till och med dig själv! Tyvärr även tjejen i fråga, som tröttnade på alltihop och drog sig undan.

När det var homosexuella par med i teve på den tiden då du bodde hemma hos föräldrarna blev du gräsligt nervös. Helst av allt försökte du lämna rummet, trots att du inget hellre ville än att sitta kvar och se på det som du själv önskade så mycket men inte kunde se någon möjlighet att få. Tillsammans med kompisar funkade det bättre. Det hände till och med att du gick hem till din bästis för att se de tevesåpor som du visste att det förekom lesbiska par i, bara för att kunna se på det utan att ha ångest.

Du kan inte riktigt bestämma dig för om det är bra eller dåligt att massmedia har förstorat upp detta med homosexualitet så kolossalt de sista sex-sju åren. Nu är det politiskt korrekt att vara homovänlig, det talas vitt och brett om rättigheter, partnerskapslagar och adoption, och plötsligt verkar det som om halva världen är bisexuell! Åtminstone halva *kändisvärlden*, och det är ju det som är »världen« eftersom det är den man läser om i tidningarna. Bra är det ju, för det är ju viktigt att frågorna tas upp och att homosexuella jämföras med heterosexuella på alla sätt och vis. Men å andra sidan... det väcker misstänksamhet. Om inte din pappa och mamma hade sett de där underliga kvinnorna i en dokumentär på teve, så tänker du att de kanske aldrig skulle ha fått chansen att skapa sig några misstankar.

»Egendomliga kvinnor var det«, berättade din mamma dagen därpå, vid frukostbordet. »Inga karlar, bara de två var det. De trodde att de var kära i varandra, stackars krakar... kan just undra vad de råkat ut för...«
»Vadå råkat ut för?«, undrade din syster, och hällde upp juice åt sig.
»Ja, det förstår man ju, att det måste ha hänt dem något, en våldtäkt eller så, för att de skulle börja hata män och... välja att bli... ja, Såna.«
Du undrade om det bara var du som kunde höra versalen i början på det ordet. Såna.
»Men morsan, det har de ju inte valt fattar du väl«, hade din syster suckat.
»De föds ju så, det är ungefär som att bli född med bruna ögon eller anlag för psoriasis.«
»Tramserier«, fnös er mor då. »Det är förstås något slags skyddsmekanism,

en form av missriktad reflex för att skydda sig från karlar. Ingen människa föds Så. Det är ett val man gör. Antingen är man Normal. Eller så är man Så.«

»Homosexuell, morsan«, poängterade din syster och tömde glaset.
»Ja, eller-vad-de-nu-kallar-sig«, bet er mor av och så var diskussionen över, utan att ens ha börjat.

Och så släktkalasen! Som om inte dessa tillkämpat käck och plastigt gemytliga tilldragelser var plågsamma nog i sig, har samtliga morbröder, mostrar och kusiner börjat komma med frågor om eventuella pojkvänner. Om inte annat så som pinsamma skämt eller generande uttalanden:
»Ska inte du också ta och gifta dig snart?« Eller det klassiska: »Och hur är det med fästmannen då?« Vad gör du i en sån situation? Jo, du flinar skevt och hävdar att han mår alldeles utmärkt, bara för att sedan höra din mamma cyniskt påpeka från den andra sidan av rummet att: »Vilken fästman? Du sitter väl bara hemma, var skulle du få honom ifrån? Postorder?« (Plats för skratt)

Du slutar läsa årshoroskopen i glansiga veckotidningar och bladdrar inte längre i New-Age-butikens astrologiböcker för du blir fullständigt kotokig på att alla matchningstabeller utgår ifrån att den ena variabeln är en »han« och den andra en »hon«. In i det sista kämpar du med att låtsas som om du är en »han« eftersom du tänker på den andra variabeln som en »hon«, men det fungerar inte! Och du som älskar astrologi.

En bekant till dig ska förlova sig, och hon släpar dig med sig till en juveleraraffär för att visa vilka ringar hon och hennes pojkvän tänkt köpa. Det är pingst, den svenska bröllops- och förlovningshögtiden framför alla, och juveleraren skyltar med ett ståtligt erbjudande:

KÖP HANS RING FÖR 599:- OCH FÅ HENNES PÅ KÖPET!

När du slutar muttra över det sexistiska i att just *hennes* ring ska vara gratis och insett att det är för att juveleraren förlorar minst på det i och med att killringarna är dyrast, slår det dig som en blixt från klar himmel att om ett par tjejer tänkt förlova sig med varandra skulle inte detta frikostiga erbjudande gälla, eftersom det inte skulle finnas någon »han«!

Du ligger i din säng om kvällarna och ältar och ältar om och om igen hur du ska kunna berätta för dina föräldrar vilken besvikelse du blivit för dem. Ingen svärson. Inget kyrkbröllop. Högst sannolikt inga barnbarn, åtminstone inte på »naturligt sätt«. Du går igenom vad du tror att de kommer att säga, hur de kommer att reagera, hur upprörda, äcklade eller förbannade de kommer att bli, hur mamma kommer att gråta och pappa

kommer att gå ut i garaget och stanna hos bilen i många timmar. Och sedan? Tystnad? Brytning? Total ignorans av det skedda? Underligt nog (eller kanske inte?) finns det inga happy endings i din annars så rika fantasi ödesdigra repertoar. Det är som en Norénpjäs: mörker och sedan inget mer. Inga Hollywoodslut här inte. Snarare rysk artonhundratalsrealism.

Om du var en av dem som läste denna texts inledning och svarade: Nej, jag vet inte hur det känns att vara du, hur skulle jag kunna veta det? Då vet du nu. Om du var en av dem som svarade ja, eller som under resans gång så att säga insåg att "ja" var svaret, så vill jag trösta dig med att säga: Du är inte ensam. Du är inte fel. Inte på något sätt. Att tillhöra mörkertalet är ingen vinst, snarare tvärtom. När du vågat ta steget kommer du att märka att jag har rätt. Den verkliga husfriden är den du bär inom dig själv. Och det är det som är viktigast.

Texten är en av 44 berättelser som skickades in till Arbetets museum i samband med en minnesinsamling riktad till hbt-personer hösten 2004. Ett urval finns publicerade i boken *Här har du mitt liv – skildringar vid sidan av normen*, utgiven 2005 av Arbetets museum i samarbete med NTG Fritt Fram, ett equalprojekt om sexuell läggning (www.frittfram.se).

KAPITEL 6

Vad står det i tidningen?

Det som står i våra tidningar både speglar och påverkar värderingarna som finns i samhället i stort.

Det här kapitlet består av diskussionsfrågor samt en kortad version av den granskning som journalisten Emma Sahlman gjort av svenska dagstidningar för Forum för levande historia.

I undersökningen finns både storstadstidningar och landsortstidningar med. Granskningen ger en bild av hur homo-, bisexuella samt transpersoner har skildrats i skrivna nyhetsmedier under 2000-talet.

Samtal om mediebilderna av hbt-personer

Genom att gå igenom flera års rapportering har Emma Sahlman kunnat se allmänna tendenser i tidningarnas representation av hbt-personer som kan vara svåra att upptäcka som vanlig tidningsläsare. Genom att läsa och samtala om hennes resultat kan man få upp ögonen för vilka bilder av hbt-personer som förmedlas i medierna och fundera kring vilka värderingar som kan ligga bakom.

Texten som är inkluderad här är ett sammandrag av rapporten men är ändå ganska lång. Om gruppen ska träffas flera gånger kan den passa som läsläxa till nästa tillfälle.

Material

⇒ Kopior av texten *Hundbajs och bögkrav*, sidorna 72–76

Sedan deltagarna läst texten i lugn och ro gör du som ledare en »runda« med gruppen. En runda går till så att deltagarna får ordet en och en. Var och en talar till punkt medan de andra aktivt lyssnar. Om något är oklart kan man ställa en fråga för att klargöra vad personen sagt men annars är det viktigt att man talar när det är ens egen tur. När en person talat lämnas ordet över till personen bredvid och så gör man på så sätt en »runda«.

Be deltagarna att i rundan säga något om det de läst – om de har några spontana tankar eller känslor, om det är något särskilt de tänkt på, vill lyfta eller funderar över efter att ha läst texterna.

Efter rundan kan ordet »släppas fritt« för tankar, frågor och funderingar.

Om du som ledare känner att det behövs särskilda frågor för att komma in på texterna kan följande användas:

- Homosexuella är en av de grupper som enligt svensk lagstiftning kan utsättas för »Hets mot folkgrupp«. Detta och andra brott, som till exempel misshandel och ofredande, med homofobiska motiv klassas som hatbrott. Ändå kan väldigt nedvärderande saker sägas i offentliga sammanhang. Hur kommer det sig? Är det olika vad som anses okej att säga offentligt beroende på vilken grupp man pratar om?
- I medierna syns ofta en önskan om att hbt-gruppen ska vara »normal«. Hur kommer det sig? Varför är subkulturer som de som till exempel syns i vissa delar av Prideparaden provocerande för så många? Hur ska man vara som vanlig och normal?
- Det finns ett avsnitt om bilden av transpersoner i medierna. Vad säger ni om det?
- Hur skildras personer i er egen organisations material? Hur ser till exempel de som är med på bild ut?

Se upp!

När sådana här frågor diskuteras är det lätt att samtalet hamnar i hur avvikande hbt-gruppen är och att man själv har svårt att acceptera det. Samtalsledarens uppgift är att hela tiden föra tillbaka samtalet till samhällets »regler« och den diskriminering som vissa grupper utsätts för. Det är även lätt att samtalet glider in på att handla om ett »vi och de«, där »vi« till exempel är heterosexuella och »de« är homosexuella. Ofta är det enskilda personer som gör sig till talespersoner för hela gruppen. Om så sker är det viktigt att poängtera att var och en får tala för sig själv och att man till exempel inte ska utgå ifrån att alla är heterosexuella i en grupp.

Ur Hundbajs och bögkrav

av Emma Sahlman

Journalistikens uppdrag är att skildra samhället. Allt och alla får omöjligt plats men de val som görs bör resultera i att den bild som läsaren får av samhället är så korrekt som möjligt. I de yrkesetiska regler som alla medlemmar av Svenska Journalistförbundet har lovat att följa står det så här: "Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling." Dessutom ska man vara kritisk till sina källor och försiktig med människor, speciellt när man skildrar brott. Journalisten ska inte heller framhäva personers ras, kön, nationalitet, yrke, politiska tillhörighet, religiösa åskådning eller sexuella läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Även om dessa regler inte är tvingande utan ses som riktlinjer är det viktigt att de följs. Till exempel läser åtta av tio svenskar någon dagstidning varje dag. Nyheter och notiser blir till diskussioner i fikarummet, på skolgårdarna och vid köksborden runt om i landet. Det som står i tidningen formar vår bild av omvärlden, hur vi ser på oss själva och på varandra. Men även det som inte står är viktigt. Frågor som inte ställs och människor som inte syns får betydelse för vår bild av verkligheten.

När svenska tidningar skriver om frågor där man kommer i direkt kontakt med homo- och bisexuella eller transpersoner, till exempel i intervjuer med homosexuella par som vill adoptera, är de flesta artiklarna i undersökningen bra. I artiklar som inte direkt handlar om hbt-personers rättigheter eller liv är dock tonen betydligt aggressivare. I flera fall skrivs det saker som aldrig någonsin skulle ha hamnat i tryck om det hade handlat om någon av de andra grupper som skyddas av hetslagstiftningen. Att byta ut »bög« mot »muslim« eller »neger« i rubriken »Hundbajs och bögkrav« vore knappast möjligt. Men det var rubriken på en krönika i Ölandsbladet, i samband med att det blev tillåtet för homosexuella att adoptera barn sommaren 2002.

Inom hbt-gruppen så är det några som syns mer än andra. Homosexuella män är de som oftast får vara med, det är dem man lyssnar på. Homosexuella kvinnor syns påfallande ofta när det handlar om barn. Bisexuella förekommer nästan bara när man ska förklara vad hbt betyder och transpersoner nämns när man vill visa upp exempel på annorlundaskap gentemot normen eller så förekommer de som offer.

Frågor som inte ställs

Ofta behandlas homosexualitet i medierna som om det vore en åsikt. Annika Hamrud är journalist och har jobbat på *Dagens Nyheter* i 15 år. Hon är också den enda öppet lesbiska på tidningen. Så här säger hon:

– Vi har inte varit människor som har levt på ett visst sätt, utan vi har varit en åsikt. Homosexualitet ses som en uppfattning, som ska sägas emot enligt journalistiska principer om att alltid skildra två sidor av saken.

En röd tråd i det mesta som skrivits om homo- bi- och transfrågor är enligt denna logik att den som är emot homosexualitet har rätt att vara det. Självklart får man tycka vad man vill, men journalister har ett ansvar att ställa relevanta följdfrågor. Journalister måste ifrågasätta.

I *Östran* i juli 2000 intervjuas den före detta schlagersångerskan Lena Andersson. »Homosexuella är smittsamma«, säger hon på tidningens förstasida. Inne i tidningen får vi veta att även hon har varit en syndare, fast heterosexuell, men att hon nu är frälst. Lena Andersson får här inte en enda fråga om vad hon menar med att homosexuella är smittsamma.

I maj 2004 intervjuas Hedda Langseth i Aktionsgruppen mot lagen om könsneutrala äktenskap i *Länstidningen Södertälje*. I artikeln får Hedda Langseth inte en enda kritisk fråga av journalisten. Istället består den av information om vad Hedda och aktionsgruppen vill uppnå. Sex veckor senare intervjuar samma journalist kristna socialdemokrater i Södertälje, som har gått till angrepp mot aktionsgruppen i en debattartikel, framför allt för att flera av gruppens företrädare, däribland Hedda Langseth, är lärare. Nu låter det så här:

»Så du tycker att de är olämpliga som lärare? Vill du att de ska stängas av?

– Nej, jag menar inte så. Det har jag inga befogenheter till.

/.../

Men du tycker att det är oroande att de är lärare?

– Ja, det tycker jag. Men jag vill betona att det är min egen uppfattning.

/.../

Är det inte ett brott mot religionsfriheten om staten tvingar kyrkan – som är fristående från staten – att viga homosexuella?

– Det tycker inte jag. Om vi inte tillåter homoäktenskap är inte kyrkan öppen för alla.«

Genom att journalisten nu ställer följdfrågor blir argumenten tydligare och innehållet i artikeln blir helt enkelt bättre och mer informativt för läsaren.

Mördade bögar

Ett annat slags frågor som försvinner är hatbrotten som medierna ofta inte upptäcker, när inte det uttryckliga syftet med att skriva artikeln är att uppmärksamma just hatbrott. I svensk lagstiftning är ett hatbrott ett brott som motiveras av hat mot vissa grupper av människor. Man gör sig skyldig till ett hatbrott om man till exempel misshandlat någon på grund av dennes ras, hudfärg, nationalitet eller etniska ursprung, trosbekännelse

eller sexuella läggning, och straffet kan bli hårdare. Hatbrott ska prioriteras av åklagare, det är alltså ett brott som samhället ser extra allvarligt på.

Polisen används ofta som källa när journalister ska skriva artiklar om brott. Om polisen inte uppmärksammar att det kan vara ett hatbrott, blir resultatet ofta att inte heller medierna rapporterar om detta. Under januari 2005 inträffade två mord i Stockholmstrakten, där offrets homosexualitet var motivet. Det ena var mordet på Bengt Jansson, expert i SVT:s *Antikrundan*. *Dagens Nyheter* skrev totalt åtta nyhetsartiklar om mordet. Bara i en, ett referat från rättegången, nämns det att motivet var »en önskad sexuell invit«. Annars är det helt tyst om den aspekten av mordet.

I Journalistförbundets yrkesetiska regler står det att man inte ska framhäva människors sexuella läggning om det saknar betydelse i sammanhanget. Saknar Bengt Janssons sexuella läggning betydelse i sammanhanget? Som motiv angav mördaren att han inte kunde hantera Bengt Janssons sexuella inviter.

Det andra mordet skedde på en kyrkogård i Skrubba söder om Stockholm. Två killar, en 13-åring och en 15-åring slår ihjäl en annan 15-åring. Offret och den yngste pojken bor på samma behandlingshem. Motivets, enligt pojkarna själva, är böghat. Inte i någon tidning förutom *Expressen* skrivs något om motivet till dödsmisshandeln.

Saker man kan säga

Sex är väldigt vanligt i artiklar om homosexuella och bilden av homosexuella som enbart sexuella varelser är stark. En krönikör i *Kvällsposten* skriver i mars 2004 apropå debatten i USA om homosexuella äktenskap:

»Enda anledningen att gifta sig är att ha tillgång till en tjej dygnet runt om andan faller på och den förmånen skulle manliga homosexuella inte få del av. Därmed faller det enda argumentet för äktenskap. Lesbiska som vill gifta sig har jag däremot större förståelse för eftersom de får dubbelt upp av det åtråvärda.«

Och sexfokusen antas bero på hbt-personerna själva. När det är dags för Pride-festival är det vanligt med ledare och debattartiklar om att det är för mycket sexfokus och för lite »vardagshomosexualitet«. Allra helst ska homosexuella vara så vanliga som möjligt. På *Aftonbladets* debattsida sommaren 2004 skriver en homosexuell man om faran med Pride, att det han kallar »vanligt folk« inte ska förstå att även homosexuella har ett normaltråkigt vardagsliv. Den något tillspetsade rubriken blir »Juckande bög ger felaktig bild«. Även journalister efterlyser mer så kallade »vanliga« homosexuella.

Transvestiteter och transsexuella – långt från normala

Om homosexuella gärna ska vara så normala som möjligt så gäller helt andra regler för transvestiter och transsexuella. Vårvintern 2005 hittades en väska på isen vid Slussen i centrala Stockholm. I väskan låg ett huvud, armar och ben. Först antogs det att den döda personen var en kvinna, men dna-test visade att det var en man. Detta fick igång spekulationerna. Så här skriver *Expressen* den 15 april:

»Ett av polisens hetaste spår är att den styckade mannen var transvestit. Efter fynden av kroppsdelar har polisen bland annat vänt sig till transsexuella kretsar för att fastställa mannens identitet. Polisen har kontaktat flera butiker som säljer transsexuella redskap.«

Den här artikeln väcker fler frågor än vad den ger svar. Vad är till exempel ett transsexuellt redskap? Dessutom är transvestit och transsexuell inte alls samma sak. Transvestiter vill ibland klä sig i det andra könets kläder. En transsexuell person anser sig vara född i fel kropp och vill byta kön rent fysiskt, inte bara ta på sig andra kläder.

Ett annat exempel ges den 31 mars 2005 då *Expressen* har följande rubrik över ett helt uppslag:

»Helén-mannen på väg att bli kvinna«

Helén-mannen är Ulf Olsson, känd för att ha mördat Helén Nilsson och Jannica Ekblad. Bildtexten lyder: »Här visar Helénmördaren Ulf Olsson upp sin nya identitet. Sedan rättegången tog paus i december har han låtit håret växa. Han har nu en ny mjukare, mer kvinnlig frisyr och under tröjan syns den lilla bysten.«

Ett par dagar senare har *Expressen* en stort uppslagen intervju med Ulf Olsson. Artikeln skildrar honom som en mycket speciell person och skriver att han inte haft någon klar uppfattning om sin könsidentitet: »Rättspsykiatrin gav honom svaret. Transsexuell. Läkarna har sagt att det kan ha att göra med utvecklingen av fostret i tionde graviditetsveckan. – Jag har en teori, men det är bara en teori, att det kan vara en misslyckad abort som stört. Min mor kan inte ha tyckt om mig så mycket.«

Den transsexuelle beskrivs här som både offer och mördare. Som någon annorlunda, någon som inte är som det »vi« tidningar oftast tillskriver sina läsare.

Glitterbögar och tråkmorsor

De allra flesta bilderna från Pridefestivalen är bilder på män, ju mer glitter och plymer, desto bättre. Även annars är homosexuella män de som syns mest av alla hbt-personer. När det gäller intervjuer med homosexuella föräldrar är det dock vanligare att lesbiska intervjuas. Förklaringen skulle kunna vara att fler lesbiska än bögar har barn, men även intervjuer med par som drömmer om att skaffa barn i framtiden är oftast med lesbiska. En tendens är att när män väl förekommer i artiklar och ledare om adoption och barn så är det i negativa sammanhang.

I samband med riksdagens beslut om adoption för samkönade par år 2002 skrev till exempel en kristdemokratisk riksdagsman en negativ debattartikel i *Uppsala Nya Tidning*. På bilden till denna artikel syntes en stor, vuxen man med bar överkropp hållandes en liten, barnslig och bar pojköverkropp. Att medier gör en sådan direkt koppling, om än i antydningar, mellan manlig homosexualitet och pedofili är ganska ovanligt men det händer alltså fortfarande.

Avslutning och sammanfattning

Hbt-personer som intervjuas i medierna blir oftast väl bemötta med bra och relevanta frågor. Men när man skriver om denna grupp utan att prata med någon berörd, tycks fördomar krypa fram. Rättigheter som det till exempel redan beslutats om i riksdagen är fortfarande något som kan diskuteras på en ledarsida eller i en politisk kommentar. Det finns en del riktigt grova exempel i materialet, ofta från mindre tidningar. Krönikan om bögkrav och hundbajs, som nämndes i inledningen, handlar om hur krönikören, en av *Ölandsbladets* journalister, skäms för att vara svensk, efter att homosexuella nu ska tillåtas att få prövas som adoptivföräldrar. Det har han bara gjort två gånger förut, när den ryska ubåten U 137 gick på grund i svensk skärgård och när riksdagen ägnade dyrbar tid åt diskutera en lag om att ta upp hundbajs från trottoaren. Och i *Länstidningen Östergötland* skriver en krönikör »Öppna bårhusen för allmänheten! Nekrofiler behöver också umgås« som en kommentar till adoptionslagen. Och även om tidningen är liten så är artikelförfattaren med i Publicistklubben styrelse i Östergötland och dessutom medielärare på en gymnasieskola. Det som skrivs i tidningar om hbt-personer spelar kort sagt stor roll!

Texten är en förkortad version av journalisten Emma Sahlmans *Hundbajs och bögkrav – en studie av mediernas skildring av hbt-personer* som hon gjort på uppdrag av Forum för levande historia. Hela rapporten finns att ladda ned på www.levandehistoria.se och den ingår också som ett kapitel i *Kärlekens pris – en antologi om homofobi och heteronormativitet*, red. Manu Seppänen Sterky, utgiven av Forum för levande historia och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) på Atlas förlag, 2005.

Att gå vidare

Nedan finns tips på material – artiklar, böcker och filmer – som kan inspirera och som man kan hämta information från.

Metodmaterial

Någonstans går gränsen. En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv, av Gunilla Edemo & Joakim Rindå, RFSL Stockholm, 2004

Sanna mina ord, av Sanna Berg, fanzine, Forum för levande historia, 2005
Normal eller? Vägledning, ett metodmaterial för att förändra manssamhället genom att jobba med killgrupper utifrån perspektivet makt och kön, Sensus *Mångfald och dialog*, MOD, en pedagogisk metod och ett material för att arbeta med mångfalds- och diskrimineringsfrågor, Sensus – läs mer på www.mod.nu

Välj mångfald! En metodbok för dig som vill arbeta för inkludering, metodmaterial framtaget av bland andra LSU, Landsorganisationen för Sveriges ungdomsorganisationer, 2005
Bland horor, bockar och bögar, RFSU, 2002

Böcker

Sandra Dahln, *Hetero*, Tiden, kommer ut våren 2006

Susanne Moberger, red, *Såna som oss. Röster om sexualitet, identitet och annorlundaskap*, Tiden, 2003

Moa Elf Karlén och Johanna Palmström, *Ta betalt*, Tiden, 2003

Alexandra Pascalidou, Amany Abdelsaid, Dogge Doggelito, m fl, *Svartskallar – så funkas vi*, Uppsala Publishing House, 2003

Film

Boys don't cry, av Kimberly Peirce, 1999

Du ska nog se att det går över, av Cecilia Neant-Falk, 2003

Better than chocolate, av Anne Wheeler, 1999

Higher learning, av John Singleton, 1995

Mitt liv i rosa, av Alain Berliner, 1997

Beautiful thing, av Hettie MacDonald, 1996

Hip hip hora, av Theresa Fabik, 2004

Kontakt

info@levandehistoria.se

info@rfslungdom.se

Internet

www.levandehistoria.se

www.rfslungdom.se

Checklista

Här har vi satt samman en checklista som ni kan använda i er organisation om ni vill arbeta med ett praktiskt jämlikhetsarbete för att göra organisationen mer välkomnande för homo- och bisexuella samt transpersoner. Använd listan som ett stöd, inte en heltäckande bruksanvisning, låt er inspireras och fundera på hur ni i er organisation kan komma vidare med arbetet för allas möjlighet att delta och få en känsla av tillhörighet.

» En variant är att skriva en handlingsplan om hur ni ska arbeta med jämlikhetsfrågor. Formulera er grundinställning och varför dessa frågor är viktiga. Ta god tid på er att formulera varför frågorna är viktiga. Var konkret med vem som ansvarar för att saker görs, när det ska vara gjort och hur det ska följas upp. Genom en plan tvingar ni er själva att vara konkreta och sätta ord på det ni vill förändra. Det är viktigt att följa upp arbetet, för att undersöka vad som fungerade och vad som kan göras annorlunda. För en god uppföljning är det viktigt att vara specifik, det vill säga att formulera mål som är tydliga, mätbara, realistiska, tidsatta och avgränsade. Man kan inte göra allt. Välj därför strategiskt. Läs gärna på JämO:s hemsida om hur en jämställdhetsplan kan se ut och använd idéer därifrån.

Om ni inte vill göra en handlingsplan kan ni istället välja att fokusera på några av de frågor som man brukar ställa sig under arbetet med att göra en handlingsplan. Några exempel följer nedan.

» Skapa utrymme för diskussion och reflektion. Vem får tolka världen? Vem får formulera problem och lösningar? Vems intressen tillvaratas och vems glöms bort? Den som har rätten att formulera problem och tolkningar har två maktresurser. Dels vad som sägs, dels vad som bör göras.

» Hur är stadgar, principprogram, policies och verksamhetsplan formulerade? Kan dessa dokument göras mer inkluderande?

» Vad står det i informationsbroschyrer, på webben och i medlems-tidningen? Vilka kommer till tals och syns på bilderna?

» Granska den egna verksamhetens kultur och traditioner så att ni kommer åt vilka sätt att vara på som ses som självklara och vad som därmed faller utanför. Hur ser umgängesformen ut? Hur organiseras fester när det gäller bordsplacering, dresscode och annat? Och om det inte finns formulerade klädregler, kan det ändå finnas det uttalat?

» Finns det en budget för jämlikhetsarbete? Vad läggs resurserna på i organisationen och vilka lockas till dessa delar av verksamheten?

» Vilka lockas att engagera sig i organisationen? Vad gör att det är just dessa grupper som känner sig välkomna? Vilka stannar kvar? Hur ser mångfalden i organisationen ut? Är det någon skillnad om man jämför vilka som är aktiva i toppen av organisationen och nedåt? Vilka representerar organisationen utåt?

» Måste man ange kön när man blir medlem? Vilka alternativ finns i så fall?

Ordlista

Samtalen i övningarna kan innebära att man kommer in på ord som inte alla känner till eller som ni kanske är osäkra på betydelsen av. Ofta finns olika sätt att förklara begrepp och korta förklaringar kan vara problematiska. Något som vi alla bör tänka på är att begreppens betydelse kan förändras över tid, och ha olika betydelser för olika personer. Läs ordlistan nedan som en introduktion till ett stort område!

Asexuell en person som inte har någon sexlust eller inte har något intresse/behov av att inkludera andra i sin sexualitet.

Bisexuell en person som är sexuellt och/eller emotionellt intresserad av både tjejer och killar.

Bög homosexuell kille.

Cisperson en person vars könsidentitet och/eller könsuttryck är inom normerna för det kön som registrerades för personen vid födseln. Den som inte är transperson.

Dragking en kvinna (oftast) som klär sig som man i syfte att underhålla och/eller tänja sina egna och/eller andras gränser och föreställningar.

Dragqueen en man (oftast) som klär sig som kvinna i syfte att underhålla och/eller tänja sina egna och/eller andras gränser och föreställningar.

Diskriminering att grupper eller individer som är eller uppfattas vara representanter för dessa grupper särbehandlas. Strukturell diskriminering avser en diskriminering som är inbyggd i samhällets sätt att fungera.

Etnisk tillhörighet man tillhör en grupp av personer som har samma hudfärg, samma nationella eller samma etniska ursprung.

Etnocentrism innebär att man sätter den egna kulturen i centrum och att man förutsätter att dessa kulturella synsätt och värderingar är de enda sanna och riktiga som alla andra borde dela.

Feminism en politisk analys och rörelse som anser att kvinnor som grupp är underordnade män som grupp i samhällets alla sfärer – och som vill ändra på det förhållandet.

Flata en homosexuell tjej.

FTM förkortning av »Female to Male« = »kvinna till man«. Beteckning på transsexuell. Första bokstaven anger vilket biologiskt kön en person har/hade och sista bokstaven anger det kön personen identifierar sig med.

Genus ordet genus hänvisar till begrepp som maskulin och feminin och vad vi lägger in i dessa begrepp. Ett genusperspektiv innebär att man tittar på hur män respektive kvinnor formas som grupper av vår kultur.

Hatbrott ett brott som motiveras av hat mot vissa grupper av människor på grund av deras ras, hudfärg, nationalitet, etniska ursprung, trosbekännelse, sexuella läggning eller annan liknande omständighet.

Heteronormativitet förväntningar som finns på hur tjejer respektive killar ska vara, att det bara är möjligt att vara antingen kille eller tjej, samt att det »naturliga« är att tjejer blir kära i och attraherade av killar och tvärtom.